

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och kommunikation
Kandidatuppsats 15 hp | Idéhistoria | Hötterminen 2011

Hövdingen och hans äreminne

– En idéhistorisk studie av

Brantingmonumentet på Norra Bantorget

Av: Albin Skog

Handledare: Magnus Rodell

Abstract

This subject of interest in this paper is the ideas expressed and formulated in the making and inauguration of the Branting-monument at Norra Bantorget in Stockholm.

The initiative for a monument honoring the late Social Democratic leader Hjalmar Branting was taken at the Swedish Social Democratic Party Congress in 1928.

In 1935 the party board decided to give the task of designing the monument to the much renowned artist Carl Eldh. A national fund-raising campaign for the monument was also initiated. In 1942 the model of the monument was completed, but because of the war it was stored in a shelter. On June 2, 1952 the monument was inaugurated with great ceremony. Old working movement songs and anthems were played and sung and speeches were made by the Prime Minister Tage Erlander, Stockholm City Council President Carl Albert Andersson, and three foreign guests: Salomon Grumbach, Camille Huysmans and Paul Löbe

In the Social Democratic daily press reporting on the inauguration and in the speeches from the inauguration one can track several important recurring themes. It is clear that they were eager to define Branting as a prudent reformist and anti-communist. It also points out that both Branting was a big Swede that the whole nation stood behind, but also a great European and internationalist. But it also adds time to let different people describe Branting on a personal level, thus both strengthening the heroic image of Branting and making the image of Branting more personal. Even liberal newspapers adopted much of this rhetoric. The only newspaper that in the true sense took a fairly critical stance in relationship to the inauguration was the communist *Ny Dag*.

Key words: Branting, Branting-monument, Carl Eldh, SAP, Tage Erlander

Innehåll

Abstract	1
Inledning.....	3
Syfte	3
Frågeställningar.....	4
Litteratur och tidigare forskning	4
Metod och teoretiska utgångspunkter	6
Källmaterial och avgränsning.....	7
Disposition	9
Bakgrund	9
Ett monument blir till –	12
Brantingmonumentets tillkomsthistoria.....	12
Arbetarnas fredsmonument	12
Ett hövdingmonument blir till	15
När monumentet överlämnades till offentligheten.....	19
Dagarna innan invigningen - Brantingbilden formeras	20
Invigning	27
Dagspressens rapportering från invigningen	36
Invigningen i den socialdemokratiska pressen.....	36
Invigningen i annan dagspress	39
Sammanfattning	46
Käll- och litteraturförteckning	48

Inledning

Sen jag första gången la märke till Brantingmonumentet har det fascinerat mig. Det finns mycket att förundras över när man står framför det och studerar det. Hur tänkte man egentligen när man såg till att göra Branting dubbelt så stor som de medkämpar som står bredvid honom? Är inte monumentet bara så hopplöst överdrivet och pompöst att man har svårt att tro att det någonsin har ansetts smakfullt? Ovanstående är två av de otaliga kritiska frågor som jag ställde mig när jag första gången såg monumentet. Men samtidigt finns det trots allt något i monumentet som tilltalar mig, kanske är det just att det provocerar till ifrågasättande, eller så det bara dess tyngd och storhet som gör mig en smula överväldigad.

Under den teori och metod kurs som ingick i Idéhistoria C gjorde vi en rad praktiska övningar för att bli bättre på att bland annat hitta relevanta ingångsvinklar på olika ämnen. När Brantingmonumentet kom upp som ett exempelämne vi skulle utgå ifrån, tänkte jag direkt: det vill jag skriva om! Men samtidigt tänkte jag att ett så pass tydligt ämne borde för länge sedan ha undersökts ingående. Min förvåning och upprymdhet var stor när jag förstod att så inte var fallet. Föreliggande uppsats är resultatet av min undersökning.

Syfte

Uppsatsens syfte är att undersöka Brantingmonumentet på Norra bantorget ur ett idéhistoriskt perspektiv. Det vill säga att fokuset ligger på vilka idéer som kommer till uttryck och är dominerande i och kring monumentet och dess invigning. Genom att studera verkets tillkomst historia, och dess invigning syftar uppsatsen till att förklara hur Socialdemokraterna genom monumentet och dess invigning ville framställa sig och sin historia vid denna tidpunkt. Uppsatsen syftar också till att undersöka hur monumentet och dess invigning togs emot utanför den egna rörelsen.

Frågeställningar

För att åstadkomma ovanstående syfte kommer jag att använda mig av följande frågeställningar:

Hur kom Brantingmonumentet till?

Vilken bild av Hjalmar Branting ville man förmedla genom monumentet?

Vilken bild av den egna rörelsen ville man förmedla genom monumentet och dess invigning, och hur gjorde man det?

Hur rapporterade annan press om invigningen och monumentet? Hur kan det förstås i den historiska kontexten?

Hur användes monumentet och invigningen i den dagsaktuella politiska situationen?

Litteratur och tidigare forskning

I Karl Asplunds biografi över monumentets konstnär, *Carl Eldh*, finns en ingående redogörelse för den rent konstnärliga tillkomsthistorien av verket. Att notera är att boken publicerades 1943, nio år innan monumentet restes och tio år innan konstnärens bortgång. Det är dock inte den rent konstnärliga tillkomsthistorien som intresserar mig som idéhistoriker, utan snarare de idéer som ligger bakom monumentet och hur de har förvaltats eller förändrats under tillkomsthistorien. Kring detta finns mycket lite skrivit, även om det beskrivs förbigående i en rad texter till exempel i antologin *Fram träder arbetaren: Arbetarkonst och industrisamhällets bilder i Norden* (red.: Kjersti Bosdotter och Maths Isacson).

När det gäller själva monumentet i sig ser forskningsläget ut som följer: Två B-uppsatser har skrivits om Brantingmonumentet, båda i ämnet konstvetenskap. Dessa är Lena Siljebos *Brantingmonumentet* framlagd vid Umeå Universitet 1995 samt Karin Olofssons *Två arbetarmonument* framlagd vid Uppsala Universitet 2001. Siljebos uppsats är mycket kortfattad och grundar sig på ett mycket litet källmaterial. Olofssons är mer utförlig, men handlar som namnet antyder inte bara om Brantingmonumentet utan även om Lenny Clarhalls monument över de stupade i Ådalen. Båda uppsatserna sysselsätter sig i huvudsak med en tolkning av själva monumentens utseende. Dessa uppsatsers huvudsakliga förtjänst i mitt tycke är att de gjort mitt finande av viss litteratur och källmaterial något lättare och mindre tidsödande. Det faktum att de dels är skrivna inom konstvetenskap och att det dels rör sig om uppsatser på B-nivå gör att min uppsats utan tvekan kommer tillföra forskningen något nytt. Med undantag för ovanstående så har, åtminstone såvitt jag har kunnat

förstå Brantingmonumentet i sig inte varit huvudföremålet för forskning.

När det gäller monumentets invigning har ingen tidigare forskning gjorts, även om den likt själva monumentet nämns i en rad böcker.

I *Den offentliga konsten och ideologierna: studier över verk från 1800- och 1900-talen* undersöker Allan Ellenius en rad politiska monument. I huvudsak studerar han verkens tillkomsthistoria och dess politiska betydelse. Givet att Brantingmonumentet i allra högsta grad är ett politiskt monument är *Den offentliga konsten och ideologierna* både nödvändig och inspirerade läsning. I boken behandlas också Brantingmonumentet, även om det görs relativt kort. Fördelaktigt nog sätts Brantingmonumentet dock i relation till ett orealiserat monumentprojekt som också var sammankopplat med arbetarrörelsen: Arbetarnas fredsmonument. Detta har inspirerat mig att införa ett avsnitt om nämnda monument i min undersökning. Ellenius bok har varit min enda källa när det gäller beskrivningen av turerna runt fredsmonumentet och har därför varit mycket viktig för min uppsats.

För att få inspiration och ledtrådar till hur man kan behandla monumentinvigningar som fenomen i en historisk undersökning har tre texter av Magnus Rodell varit behjälpliga. Dessa är: *Att gjuta en nation: statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt* (Stockholm 2001), *Det brutna svärdet – Minne, monument och unionsupplösning* (Karlstad 2005), samt ”Monumentet på gränsen Om den rumsliga vändningen och ett fredsmonument” (*Scandia* 74:2) *Att gjuta en nation* undersöker hur statyinvigningar under 1800-talet användes både i en mer allmän nationsformerande aspekt och mer direkt i en dagspolitisk kontext. ”Monumentet på gränsen” är dels en genomgång av den så kallade ”rumsliga vändningen” och dess implikationer inom historieforskning och innehåller en diskussion kring begrepp kopplade till denna. Texten innehåller också en undersökning rörande det fredsmonument som uppfördes på den norsk-svenska gränsen 1914 till minne av den hundraåriga freden mellan Norge och Sverige. *Det brutna svärdet* behandlar det fredsmonument som uppfördes och invigdes i Karlstad 1955, denna text har den fördelen att den händelse den behandlar ligger mycket nära den händelse jag behandlar i tid.

Kurt Johannessons ”*Hövdingen är fallen!*” *Om Hjalmar Branting som politisk symbol* (Uppsala 1994) beskriver hur bilden av Hjalmar Branting formerats av socialdemokratin och hur den har använts av densamma. ”*Hövdingen är fallen!*” har varit central i mitt uppsatsförfattande då den har gett en bakgrund till mycket av den retorik jag har stött på i det undersökta materialet. Den har också hjälpt mig att urskilja en rad olika bestående teman i retoriken kring Branting, vilket har gjort att min

förståelse för källmaterialet har ökat.

Åsa Linderborgs *Socialdemokraterna skriver historia Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000* är en historiegrafisk studie över i första hand socialdemokratins historieskrivning och hur denna har använts politiskt. Boken har gett mig väsentlig fundamental kunskap om hur socialdemokratin har framställt sig på ett djupare plan än det rent retoriska: Boken har också förklarat *varför* man gjorde som man gjorde.

Metod och teoretiska utgångspunkter

Mitt främst metodologiska verktyg har varit närläsning av källmaterialet. Ur denna närläsning har jag sen, med hjälp av litteraturen, benat ut vilka som är de bärande ämnena i texterna.

En av mina teoretiska utgångspunkter har varit att se till att tillämpa en självreflexivitet. Jag har med andra ord försökt ha en medvetenhet inte bara om vad jag har gjort utan också varför jag har gjort på det sättet. Det är min förhoppning att detta kommer märkas i det färdiga resultatet.

En annan mycket viktig ansats jag har haft är vikten av att alltid på ett adekvat sätt *historisera* i undersökningen. Källmaterialet behöver undersökas på sina egna villkor och i sitt sammanhang. Samtidigt måste man också självklart vara medveten om, och ärlig med, att man kommer från sin egen samtid med frågor till källmaterialet. Att tro att källmaterialet på något sätt oförmedlat ska tala för sig själv är både felaktigt och inte heller något önskvärt.

Utöver dessa mer grundläggande metodologiska och teoretiska utgångspunkter har även använt mig av en rad mer specifika och till ämnet anpassade teoretiska angreppssätt, dessa presenteras och förklaras i samband med att de används i undersökningen.

Källmaterial och avgränsning

Dagstidningar

I mitt urval av dagstidningar har jag utgått från flera premisser. Jag har i första hand valt att undersöka de tidningar som vid tiden för invigningen var störst sett till upplaga, dock har jag gjort några undantag med anledning av tidningarnas produktionsort. Jag har också tagit med ett par tidningar baserat på deras politiska inriktning (såsom utgivna av andra organisationer inom arbetarrörelsen), även här har dock upplagestorleken varit avgörande för vilka tidningar jag valt.

Av de drygt 200 dagstidningar som kom ut 1952 hade följande de största upplagorna (tidningarna är angivna i ordning efter störst upplaga först och fallande), *Dagens Nyheter (DN)*, *Göteborgsposten (GP)*, *Stockholms-Tidningen (ST)*, *Expressen (EX)*, *Aftonbladet (AB)*, *Svenska Dagbladet (SvD)*, *Aftontidningen (AT)*, *Sydsvenska Dagbladet (SDS)*, *Morgontidningen (MT)*. Samtliga tidningar produceras i Stockholm, med undantag för *GP* och *SDS*. Därav är det en rimlig avgränsning att inte studera de sistnämnda.¹

För ovan nämnda tidningar gäller vid den undersökta tidpunkten följande politiska tendens: *DN* liberal, *ST* liberal, *EX* liberal, *AB* oberoende, *SvD* moderat, *AT* socialdemokratisk, *MT* socialdemokratisk.²

Då monumentet är i högsta grad socialdemokratiskt har jag också valt att undersöka den tredje största socialdemokratiska tidningen, *Arbetet*. *Arbetet* som har nästan lika långa anor som *Morgontidningen* får också anses ha en särskild status i (den socialdemokratiska) tidningsvärlden detta menar jag motiverar att den ingår i undersökningen trots sin lokala förankring i Malmöområdet.

För att få ett perspektiv från arbetarrörelsens andra grenar har jag valt att studera kommunistiska *Ny Dag* och syndikalistiska *Arbetaren*, båda har vid den här tiden dessutom relativt betydande upplagor, *Ny Dag* är den dagstidningen som har den 23:e största upplagan i Sverige vid den här tiden, medan

¹ När det gäller upplagestorleken är det vardagsupplagans storlek som jämförts. Sökning i databasen Nya Lundstedt Dagstidningar (NLD) med färdiga frågan "Upplaga för ett visst år sorterad på upplaga" år 1952. Hämtat: 2011-11-21 (<http://tidning.kb.se/nld/ny/default.asp?tidnId=&katId=39&sortering=info&PFD=1952-01-01&PTD=1952-12-31&titel=&fritext=&fritext2=&sok=S%D6K#tab>).

² NLD.

Arbetaren hamnar på 56:e plats i samma lista.³

Då det inte finns någon förteckning över tidningsartiklar från den undersökta perioden har jag helt sonika fått leta mig igenom tidningarna direkt på mikrofilm. För att göra artikelletandet hanterbart har jag studerat tidningarna utifrån vissa datum. Först och främst såklart den tredje juni 1952, det vill säga dagen efter monumentets invigning. Jag har även studerat tidningarna från den sista dagen innan monumentinvigningen (när det gäller morgontidningarna, den första juni 1952), samt i förekommande fall (kvällstidningarna) på själva invigningsdagen (dagen för invigningen var en röd dag, vilket innebar att inga morgontidningar utkom), i det flesta fall fanns inga artiklar om monumentet dessa dagar. Jag har också gjort ett undantag för Socialdemokraternas huvudorgan *Morgon-Tidningen*, vilken jag läst från fredagen den 30 maj. Detta undantag beror på två saker. För det första *Morgon-Tidningens* funktion som socialdemokratins främsta organ, och för det andra på grund av den mycket rika rapportering kring monumentinvigningen som finns i nämnda tidning. Vidare har jag undersökt tidningarna vid datumet för monumentets förlagas färdigställande, det vill säga den 26:e juli 1942. Detta urval- och förhållningssätt innebär självklart en risk att det skulle kunna finnas artiklar som jag missat, något som det inte finns så mycket att göra något åt.

Värt att notera är att tidningarna vid den här tiden använde baksidan av tidningen som något av en extra framsida. Längst upp fanns tidningens namn och logga, dock oftast i enklare utförande än på framsidan och baksidan innehöll ofta en del bilder och i hög utsträckning fortsättningen på artiklar som påbörjats på framsidan. Baksidan på tidningarna vid den här tiden får med andra ord anses vara den näst "viktigaste" sidan efter framsidan. Vilket är en stor skillnad mot hur det ser ut idag.

Arkivmaterial

Det arkivmaterial jag använt mig av återfinns på Arbetarrörelsens Arkiv och bibliotek (ARAB). Materialet jag använt mig av kan delas in i tre kategorier. Den första är organisationstryck, här inbegrips årsberättelser och kongressprotokoll, dessa finns i tryck och finns som referenslitteratur i läsesalen på ARAB. Den andra kategorin är partistyreelseprotokoll, dessa finns både i fysiskt original men också mikrofilmade på ARAB. Jag har använt mig av de mikrofilmade protokollen. Den tredje kategorin är kopior av arkivmaterial som bifogats i Karin Olofssons uppsats "Två arbetarmonument". I denna

3 NLD.

kategori finns dels en sammanställning av innehåll i kassaböcker, enligt Olofssons uppgift utförd av personal på ARAB, och dels fotokopior av dokument från Socialdemokratiska partistyrelsens arkiv. Jag inser att det är en brist jag bara studerat denna information i andra hand (vilket får skyllas på tidsbrist), å andra sidan har jag inga som helst skäl att anta att det skulle vara något som inte stämmer i detta material.

Disposition

Min undersökning är uppdelad i tre delar. I den första delen, "Ett monument blir till – Brantingmonumentets tillkomsthistoria" presenteras historien bakom monumentets uppförande. I den andra delen "När monumentet överlämnades till offentligheten" beskrivs monumentinvigningen och uppladdningen inför densamma i pressen. I den tredje delen slutligen så presenteras pressens reaktioner på monumentet och invigningen.

Som bilaga har jag bifogat ett bildark som förhoppningsvis både kan göra läsningen mer spännande och givande.

Bakgrund

För att göra undersökningsdelens innehåll mer lättförståelig kommer jag här att mycket kort att ge en bakgrund i form av en mycket kortfattad politisk biografi över Hjalmar Branting. Fokus har lagts på de delar i bakgrundshistorien som behövs för att underlätta förståelsen av det som avhandlas i undersökningsdelen.

Kort om Hjalmar Branting och SAP:s utveckling

Hjalmar Branting föddes den 23:e november 1860 i ett högborgerligt hem med adliga anor. Under sin studietid får Branting upp ögonen för politik och börjar intressera sig för liberal och socialdemokratisk filosofi. Under resor i Europa sammanträffade han med de socialdemokratiska pionjärerna Paul

Lafaurge och Eduard Bernstein.

Vid den här tiden existerade två olika typer av arbetarrörelser, dels den äldre, liberala, som baserades på tidigt uppkomna fackföreningar som i huvudsak organiserade kvalificerade arbetare och dels en liten men snabbt växande socialistisk arbetarrörelse som bestod av ett antal klubbar och cirklar men också fackföreningar runtom i landet.⁴ Efter denna inledande vacklan mellan den liberala och den socialistiska arbetarrörelsen kom Branting dock att tillslut bestämt ansluta sig till den senare. I oktober 1886 lägger han fram en socialistisk programförklaring i det mycket kända talet: ”Varför arbetarrörelsen måste bli socialistisk”. Om Branting som liberal ofta framhållit vikten av att samarbeta med socialisterna kom han nu som socialist att framhäva vikten av att samarbeta med liberalerna. 1887 tog Branting över ledningen för den socialistiska rörelsens huvudorgan *Social-Demokraten* som hade grundats av pionjären August Palm ett år tidigare, detta skedde dock inte utan konflikt. Branting företrädde en linje för kompromiss mellan socialdemokraterna och liberalerna, medan Palm och hans åsiktsfränder (bland annat Axel Danielsson) menade att den Socialdemokratiska rörelsen varken kunde eller borde lita till stöd av liberalerna. Denna maktkamp kom att prägla hela rörelsens tidiga historia.⁵

1907 väljs Branting till Socialdemokraternas första ordförande, en titel som instiftades samma år. Maktkampen är nu definitivt avgjord, till Brantings fördel. Men en stark vänsteropposition fanns kvar. Den hade sitt starkaste fäste i ungdomsförbundet. Man kritiserar partiledningen för att, inspirerade av Eduard Bernsteins revisionistiska idéer, övergivit den socialistiska målsättningen för att istället fokusera på små reformer av det nuvarande systemet. I samband med första världskrigets utbrott, blev denna spricka allvarligare och i samband med ryska revolutionen ledde sprickan till en definitiv brytning, varpå vänsteropposition bildade ett eget parti, Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti (SSV) som senare kom att bli Sveriges Kommunistiska Parti (SKP). Branting var den första socialdemokraten i riksdagen och kom också att bli den första socialdemokraten i en regering. När han dog 1925 var det som det som oomstridd ledare och ”hövding” för ett parti som på några år hade gått från förföljt till regeringsbärande.⁶

⁴ Bäckström, Knut *Arbetarrörelsen i Sverige 1 Den svenska arbetarrörelsens uppkomst och förening med socialismen* (Stockholm 1971) passim.

⁵ För en ingående skildring om maktkampen i den tidiga socialdemokratin se: Sundvik, Ivan *Branting eller Palm?* (Stockholm 1981) passim.

⁶ För en övergripande men ändå detaljerad historieskrivning över turerna som ledde fram till splittringen se: Bäckström,

Runt sekelskiftet 1800-1900 var "hövding" ett vanligt begrepp i Sverige. Föreställningen om hövdingen var att det var en man som valts av folket och vars makt således utgick från folket. Föreställningen byggde också på mystik där hövdingen ansågs förkroppsliga folkets väsen och vilja. Denna idé om hövdingen började också socialdemokratin använda. Vid Axel Danielssons begravning 1900 kallades Danielsson i minnestal upprepade gånger för hövding. Snart började man också benämna den levande Branting hövding. En titel som, som vi kommer se, satt kvar länge, långt efter Brantings död. Att man benämnde Branting som hövding bör alltså ses som ett sätt att poängtera att han var och alltid varit den självklara ledaren (vilket han till en början inte var) som i sin person, ensam, förkroppsligade den socialdemokratiska rörelsen.⁷

Knut *Arbetarrörelsen i Sverige 2 Den politiska arbetarrörelsens sprängning och ett nytt revolutionärt arbetarpartis uppkomst* (Stockholm 1971).

⁷ Johannesson, Kurt *"Hövdingen är fallen!" Om Hjalmar Branting som politisk symbol* (Uppsala 1994) s.19-20.

Ett monument blir till –

Brantingmonumentets tillkomsthistoria

I denna undersökningens första del kommer jag att teckna Brantingmonumentets utdragna tillkomsthistoria. För att ge en större förståelse för processen bakom monumentets tillkomst kommer jag att börja med att beskriva tillkomsthistorien för ett monument kopplat till arbetarrörelsen som aldrig kom till, Arbetarnas fredsmonument.

Arbetarnas fredsmonument

De första stegen

1919 tog ”den röde bankiren” och konstentusiasten Olof Aschberg, enligt utsago, initiativet till uppförandet av ett monument som skulle symbolisera motståndet mot krig och hylla arbetarklassens internationella solidaritet. Snart hade en kommitté för detta syfte bildats. Förutom Aschberg som var ordförande inrymde kommitté idel tunga politiska namn. Där satt till en början: Fredrik Ström, Karl Kilbom, Nils Flyg och Hugo Sillén, samtliga medlemmar av det nybildade partiet Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti (SSV) samt Georg Branting som var medlem i Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti (SAP). Senare inträdde även Zeth Höglund (vid denna tid SSV, sedermera SAP) och Arthur Engberg (SAP). Båda de stora arbetarpartierna hade sålunda representanter i kommittén även om SSV som synes hade en stor majoritet. Något som kanske inte är så konstigt med tanke på partiets uttalade antimilitarism och dess historia som en utbrytargrupp ur socialdemokratin på grund av den senares hållning till det nyligen avslutade världskriget. Ett uppprop som troligen skrevs av Hjalmar Branting med 31 undertecknande publicerades i juli 1919.⁸ I uppropet hyllas två fridsivrare från den internationella arbetarrörelsen: den franske socialdemokraten och pacifisten Jean Jaurés samt den tyska socialdemokraten, antimilitaristen och sedermera kommunistledaren Karl Liebknecht.⁹ Vid

⁸ Ellenius, Allan *Den offentliga konsten och ideologierna: studier över verk från 1800- och 1900-talen* (Stockholm 1971) s.167.

⁹ Ibid. s.167.

den här tidpunkten betraktades båda som martyrer inom arbetarrörelsen då båda blivit mördade. Jaurés mördades i samband med första världskrigets utbrott av en fransk nationalist och Liebknecht mördades i januari 1919 av kontrarevolutionära frikåror (under socialdemokratiskt styre) efter den misslyckade socialistiska novemberrevolutionen 1918 och det lika misslyckade spartakistupproret i början av 1919.

En stor insamlingskampanj för att finansiera monumentet sattes igång och en pristävling gällande monumentets utformning igångsattes. Tio monumentförslag presenterades, till slut valdes ett förslag av Ragnar Gellerstedt. Gellerstedts förslag var en hög sexkantig kolonn i svart granit som skulle krönas av en 6,5 meter hög staty av Prometheus med fackla stående på ett jordklot.¹⁰ (se bild 3 och bild 4.) På kolonnen skulle det finnas bilder på Jaurés och Liebknecht.¹¹ Den tilltänkta platsen för monumentet var Norra Bantorget, där höll arbetarrörelsen sina Första maj-möten (se bild 1 och bild 2 i bilagan) där fanns Stockholms Folkets hus och det var den plats i Stockholm som var närmast förknippad med arbetarrörelsen.

Monumentet tar form

I april 1922 påbörjade Gellerstedt arbetet med originalmodellen, i januari 1923 rapporteras i dagstidningen *Folkets Dagblad Politiken* (som startats av SSV men numera tillhörde dess efterföljarparti Sveriges Kommunistiska Parti, SKP) att statyn i stor sett var färdiggjuten och snart kunde fraktas till Stockholm. I april 1924 rapporteras att insamlingen dittills resulterat i drygt 15 000 kr, samtidigt beslutar kommittén att bredvid Jaurés och Liebknecht också sätta en bild på Lenin som nyligen avlidit. I juni 1925 beslutar kommittén att ytterligare utöka antalet porträtt på monumentet. Man beslutar då att även porträttera den österrikiske socialdemokratiska ledaren Viktor Adler (som stödde sitt lands deltagande i första världskriget), avliden 1918, den tyske socialdemokratiska pionjären och ledaren August Bebel, avliden 1913, den engelske fackföreningsmannen och labourpionjären tillika krigsmotståndaren Keir Hardie, avliden 1915, samt sist men inte minst Hjalmar Branting som hade dött i februari 1925. Det var med andra ord en brokig blandning av personer som skulle porträtteras.

¹⁰ Prometheus, en titan i den grekiska mytologin, som bröt mot Zeus vilja genom att ge elden till människorna, denna gåva är enligt mytologin grunden till all mänsklig kunskap.

¹¹ Ellenius, Allan *Den offentliga konsten och ideologierna...* s. 171.

Sockeln skulle också prydas av parollen ”Aldrig mera krig” på åtta språk.¹²

Monumentet erbjöds Stockholms stad som en ”gåva från landets arbetare”. Rådet till skydd för Stockholms skönhet (numera kallat Skönhetsrådet) motsade sig dock uppförandet av monumentet, enligt vad som påstods utåt, på rent estetiska grunder även om det enligt rådets protokoll visar sig uppenbart att det också fanns politiska betraktanden i bakgrunden. Att på ett offentligt monument i Sverige hugga in så kontroversiella personer som Lenin och Liebknecht lät sig inte göras menade rådet då det inte gjorde att monumentet fick ”... ett allmängiltigt och acceptabelt uttryck för fredsidén, sådan denna torde uppfattas av flertalet av Stockholms invånare”.¹³ Ett beslut som enligt Ellenius utan tvekan ”... svarade mot en utbredd borgerlig och även socialdemokratisk opinion.”¹⁴

Ett monuments död

Trots att kommittén, i ett försök att göra monumentet mer allmängiltigt i november 1926 erbjöd sig att helt avstå från alla porträtt på sockeln, behandlades inte frågan vidare av Stockholms stads förvaltning under 1920-talet.¹⁵ Själva bronsskulpturen av Prometheus med facklan på en jordglob deponerades i Västberga folkets park där den stod uppställd på en ranglig träställning. Ett sista försök att få skulpturen uppförd i stadsrummet gjordes av Fredrik Ström som hade sett till att Svenska Riksbyggen och Fackföreningarnas bostadsproduktion kunde bekosta uppförandet. Nu gällde det dock inte Stockholms innerstad utan den nybyggda förorten Årsta. Även detta förslag fick dock nej av skönhetsrådet.¹⁶

Historien om arbetarnas fredsmonument avslutas definitivt i oktober 1949 då någon grundligt förstörde statyn som ännu fanns i Västberga folkpark med hjälp av släggor.¹⁷

På samma plats som arbetarnas fredsmonument var tänkt att placeras kom det att uppföras ett monument med koppling till arbetarrörelsen, Brantingmonumentet, som dock är av en helt annan karaktär och väsen. Fredsmonumentet var ett försök att skapa ett monument som hela arbetarrörelsen kunde enas bakom, visserligen skulle enskilda särskilt bemerkta personer inom den internationella

12 Ellenius s.174.

13 Ibid. s. 176.

14 Ibid. s. 178.

15 Ibid. s. 178.

16 Ibid. s. 148.

17 Ibid. s. 186.

arbetarrörelsen hyllas på dess sockel, men huvudidén var att hylla arbetarklassen och arbetarrörelsen i allmänhet, och dess motstånd mot krig i synnerhet. Brantingmonumentet är ett monument över Hjalmar Branting men också ett monument över socialdemokratin. Det är inte ett monument för hela arbetarrörelsen, utan tvärtom ett monument som används i formerandet av socialdemokratin (ensam) som (hela) arbetarrörelsen. När man jämför de båda monumentprojekten med varandra ”... tecknar sig i konstverkens symboliska gestalt två epoker: där det förra var revolutionär förhoppning och världsomspännande patos var 1952 års monument [Brantingmonumentet] ett nationellt äreminne över en ledare men också över etablerade institutioner och vunna segrar” menar Ellenius.¹⁸ Vad innebär då detta? För att kunna svara på den frågan är det hög tid att gå över till uppsatsens huvudsakliga ämne, Brantingmonumentet.

Ett hövdingmonument blir till

Under SAP:s trettonde kongress 1928 lade partistyrelsen genom Gustav Möller fram ett förslag om att partiet borde uppföra ett monument till minne av Hjalmar Branting, som hade gått ur tiden tre år tidigare.¹⁹ Kongressen beslutade att anta motionen och gav partistyrelsen i uppdrag att sköta frågan. Partistyrelsen fick också av kongressen i uppgift att utlysa en pristävling gällande monumentets utformning samt en landsinsamling för att bekosta uppförandet av densamma.²⁰

Det skulle dock dröja ända till 1935 innan partistyrelsen tog tag i frågan. Vid ett extrainsatt partistyrelsemöte den sjätte februari, där huvudämnet var Brantingmonumentet, presenterade partiordförande Per-Albin Hansson frågan och framlade verkställande utskottets förslag i ämnet. Hansson berättade att partistyrelsen mottagit tre förslag, ett av Tore Strindberg i form av en staty på en tegelpelare som beräknades kosta 35 000kr., ett av Anders Jönsson i form av en Herm (en rest sten med skulpterat huvud och eventuellt en fallos) samt ett förslag av Carl Eldh som beräknades kosta 75 000 kr. Verkställande utskottets förslag till partistyrelsen var att anta Eldhs monumentförslag ”i princip” och

¹⁸ Ellenius, s. 186.

¹⁹ Förslaget finns inte med i kongressens motionshäfte och enligt protokollet behandlades frågan inte i samband med allmänna motioner. Det verkar med andra ord som att PS lagt förslaget under sittande kongress.

²⁰ Protokoll från Sveriges Socialdemokratiska Arbetarepartis trettonde kongress i Stockholm den 3-9 juni 1928 s: 257-258.

således inställa pristävlingen, samt att igångsätta en allmän insamling för att finansiera statyn.²¹ Partistyrelsen beslutade att rösta för verkställande utskottets förslag och uppdrog åt detsamma att ”handha de angelägenheter som sammanhänga med beslutet.”²²

Senare i samma månad publicerades ett upprop för ”RIKSINSAMLING TILL BRANTINGMONUMENT”. Uppropet var undertecknat på Socialdemokraternas Partistyrelses vägnar av Per-Albin Hansson och partisekreteraren Anders Nilsson, samt på Landsorganisationens (LO) landssekreterariatets vägnar av dess ordförande Edvard Johanson.²³

Vid slutet av 1935 hade insamling fått in 66 465 kr. och 49 öre.²⁴ Ett år senare hade ytterligare 925 kr. och 28 öre influtit, under år 1937 tillkom ynka 59 kr. och 95 öre. Huvuddelen av riksinsamling skedde alltså under 1935. Det sammanlagda insamlade beloppet uppgick enligt ovan till 67 450 kr. och 72 öre. Bland bidragsgivarna fanns bland annat, fackföreningar, fackförbund, socialdemokratiska kvinnoklubbar och socialdemokratiska ungdomsklubbar och bidragen är alltifrån 1 kr. och uppåt.²⁵

Förlagan till monumentet färdigställs – och mottas med jubel

Den 26 juli 1942 meddelas i pressen att Eldh var färdig med monumentets förlaga. *Svenska Dagbladet* har på tidningens framsida en stor, om än beskuren, bild av monumentförlagan, denna kröns av rubriken ”BRANTINGMONUMENTET FÄRDIGT” under bilden finns en kortare text om monumentet som också puffar för en längre artikel av Karl Asplund om Eldhs arbete med monumentet (denna text finns förövrigt återpublicerad i Karl Asplunds bok *Carl Eldh* som tidigare nämnts). Asplunds text är mycket positiv till monumentets tänkta utformning ”... detta monument intar en plats i främsta ledet bland svenska skulpturer” i alla tider säger han bland annat och sjunger vidare upprepade hyllningssånger till dess skapare Eldh.²⁶

21 Protokoll vid extra sammanträde med Socialdemokratiska partistyrelsen 6 febr. 1935.

22 Protokoll vid extra sammanträde med Socialdemokratiska partistyrelsen 6 febr. 1935.

23 Socialdemokratiska partistyrelsens berättelse för år 1935 s. 31-32.

24 Ibid. S. 32.

25 Socialdemokratiska partiet Räkenskaper Insamling till Brantingmonumentet Kassbok 1 (avser tiden 20/2 – 27/4 1935) Kassabok 2 (avser tiden 29/4 1935 – 26/5 1937) (sammansällt i Olofsson, Karin *Två arbetarmonument* Uppsala : Univ. , 2001. s.24).

26 Asplund, Karl *Carl Eldh* (Stockholm 1943) s. 152.

I *Social-Demokraten* tillägnas denna händelse en artikel som motsvarar en knapp halvsida. Artikelförfattaren Ragnar Hoppe menar i ingressen att beslutet att välja Eldh inte torde ha varit svårt då han var "... en konstnär av stora mått och en man framsprungen direkt ur folkets egna led och därtill ock [sic!] en av Brantings personliga vänner."²⁷ Att Eldh skulle ha varit en av Brantings personliga vänner får betraktas som en överdrift, de möttes visserligen vid några tillfällen, men någon djupare vänskap dem emellan var det inte frågan om.²⁸ Överdrivet av banden mellan konstnären och den avbildade kan kanske ses som ett sätt att (eventuellt omedvetet) poängtera på vilken socialt upphöjd position de både befann sig på. Den store ledaren och den store politikern, jättar i var sitt värv, men ändå jämlikar. Klart är i alla fall att Hoppe är mån om att poängtera det självklara i att välja Eldh som konstnär. Längre ner i artikeln söker Hoppe väva samman Eldhs liv med den socialdemokratiska rörelsen. "Smedsonen från Uppland växte själv upp under de decennier då den sociala rörelsen utkämpade sina första heta strider och han såg det inifrån."²⁹ Återigen poängteras Eldhs proletära förflutna. Hoppe fortsätter med att framhäva Eldhs engagemang i Konstnärsförbundet "... bland vars ledande män ett par voro direkt anknutna till socialdemokratin." Han poängterar också att Eldh "... alltid varit en människa med utpräglad social känsla."³⁰

Uppenbarligen är Hoppe mån om att framhäva Eldhs kopplingar till den socialdemokratiska rörelsen, även om de som nämnts ovan och som också synes i citaten inte varit jättestarka. Man kan tänka sig att detta framhävande av Eldh som en av rörelsens egna har att göra med att Eldh även gjort många andra statyer och att hans lojalitet inte uppfattats om glasklar. Hade hans koppling till rörelsen varit starkare och mer självklar hade inte behovet att framhäva denna funnits, då dessa varit självklara. Genom att ge Eldh uppdraget att utföra det väldiga Brantingmonumentet, gör man honom till ett slags socialdemokratin "hovkonstnär", för att ge legitimitet till detta val måste Eldh framställas som att han alltid varit tätt förbunden med rörelsen och dess ledare.

"Vad denna monumentalskulptur är djupt mänsklig vad den är svensk!"³¹ utropar Hoppe och

27 Hoppe, Ragnar "CARL ELDHS monument över Hjalmar Branting" *Social-Demokraten* 1942-07-26.

28 Asplund, Karl *Carl Eldh* s. 149. Enligt Asplund träffades Eldh och Branting "då och då". Branting ska också ha köpt konst av Eldh. Dessa faktum gör dock att man i min mening knappast kan betrakta dem som personliga vänner. Hade de varit vänner på riktigt så hade anekdoter eller berättelser om deras vänskap används och framhävts, så sker inte.

29 Hoppe.

30 Ibid.

31 Ibid.

fortsätter hyllningen till monumentet med att säga att: "Eldhs Brantingmonument för på något vis tanken till den nordiska gotikens verk, den är i bästa mening folklig till innebörd, men i sin form klassisk i ordets djupaste mening."³² I denna formulering beskriver Hoppe, sannolikt omedvetet, monumentet på ett sätt som är i det närmaste identiskt med den socialistiska realismens nyckelord: nationell i formen, socialistisk i innehållet.³³ Vilket är värt att notera då monumentet utseendemässigt helt klart uppbär stora likheter med monument uppförda i Östeuropa under den här tiden som är formgivna i enlighet med den socialistiska realismens idéer. Hoppe menar vidare att Eldh inte varit ute efter att skildra Branting "en viss given dag" utan att han velat "... skapa något mer allmängiltigt, en symbol och sammanfattande minnesbild över Brantings förhållande till det folk, som fylkades kring honom under de första svåra åren"³⁴ Han skriver också att "[h]uvudfiguren, Hjalmar Branting, har hållits i något [sic!] Branting är i monumentet dubbelt så stor som de andra] större skala än de övriga personerna, och han framträder dessutom i frisskulptur [...] Effekten är väl beräknad och på samma gång osökt. Hövdingen och folket."³⁵

Här finner vi ett tydligt exempel på den mystiska kopplingen som målas upp mellan "folket" och dess hövding, jag kommer återkomma till detta tema och förklara det mer utförligt en bit nedan.

1942 var Eldh färdig med sin gipsförlaga till monumentet. Men på grund av kriget och de risker det skulle kunna utsätta en staty för och den materialbrist detta drog med sig sågades gipsförlagan i tre delar och förvarades i skyddsrum under Södersjukhuset.³⁶

Den 21:e mars 1947 meddelade Herman Bergmans konstgjuteri AB att man var beredd att motta och gjuta Brantingmonumentet i maj samma år, detta till en beräknad kostnad av 85 000 kr.³⁷ När gipsförlagan väl var på plats i gjuteriets monteringsateljé ägnade Eldh flera månader åt en rad detaljändringar på monumentet som han under tiden förlagan stod i skyddsrum funnit nödvändiga.³⁸

32 Hoppe.

33 Åman, Anders *Arkitektur och ideologi i Stalintidens Östeuropa Ur det kalla krigets historia* (Stockholm 1987) s.56-57.

34 Hoppe.

35 Ibid.

36 Avtal mellan Stockholms stads sjukhusdirektion och Socialdemokratiska Partistyrelsen angående förvaring inom Södersjukhuset av gipsmodell till professor Carl Eldhs staty över Hjalmar Branting –Socialdemokratiska partistyrelsens arkiv.

37 Brev från Herman Bergmans konstgjuteri AB till Socialdemokratiska partistyrelsen daterat 21 mars 1947 Socialdemokratiska partistyrelsens arkiv (bilaga 3 i Olofsson, Karin *Två arbetarmonument* Uppsala : Univ. , 2001. s.28).

38 Bergman, Folke "För Eldh gjorde man det omöjliga" *Dagens Nyheter* 1954-01-27.

När monumentet överlämnades till offentligheten

I denna undersökningens andra del kommer jag att beskriva hur monumentet överlämnades från sin avsändare, socialdemokratin, till sin publik. Denna överlämning utgörs inte bara av själva invigningsceremonin utan också av det som den socialdemokratiska pressen skriver inför invigningen. Båda är lika viktiga delar i att ladda monumentet med det man vill framhäva.

För att bättre förstå det dagspolitiska sammanhang i vilket monumentet invigdes är det på sin plats med en kortare beskrivning av det inrikespolitiska och utrikespolitiska landskapet vid den här tiden.

Den politiska samtiden

I maj 1952 hade Socialdemokraterna suttit i regeringsställning i obruten följd i sexton år. Partiordföranden tillika Statsminister är sen sju år tillbaka Tage Erlander. Vid riksdagsvalet tidigare på året fick Socialdemokraterna 46 % av rösterna, och man hade precis kommit överens om ett regeringssamarbete tillsammans med Bondeförbundet (numera Centerpartiet). Regeringen hade en stabil majoritet med nästan 57 % av väljarna bakom sig.³⁹ Genom regeringssamarbetet slapp Socialdemokraterna regera i minoritet och lita till Sveriges Kommunistiska Partis passiva stöd, något man gärna undvek då kommunister i dessa dagar minst sagt står lågt i kurs.

1952 var nämligen Kalla kriget i full gång. Fullt krig rasade i Korea mellan Sydkorea, USA och FN på ena sidan och Nordkorea, Kina (som vid den här tiden inte tilläts vara med i FN) och Sovjetunionen (som på grund av att Kina inte släpptes in i FN bojkottar organisationen) på andra sidan. På hemmaplan kunde man dagligen läsa om turerna i Enbomaffären (Fritjof Enbom som hade varit aktiv kommunist påstådd sig tillsammans med andra inom SKP ha spionerat för Sovjetunionens räkning). Kampen mot kommunismen är det dominerande politiska temat i denna tid. Och det var en

³⁹ http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____32065.aspx hämtat: 01.11.2012.

kamp som inte minst socialdemokraterna tog på största allvar. Erlander hade uttalat att varje arbetsplats och fackförening skulle göras till en plats för kamp mot kommunismen.

Som en illustration på ovanstående kan artikeln: ”Jättelik medlemsökning sedan 1948 SAMMANLAGT 751.00 ORGANISERADE I SAP” från *Morgon-Tidningen* den tredje juni 1952 (dagen efter invigningen) tjäna. I den framhäver man under underrubriken ”Kommunisterna trängs tillbaka. [sic! Punkt i rubrik]” SAP:s framgångar i kampen mot kommunismen. Dessa framgångar är ett resultat av att ”[s]triden mot splittrarna av arbetarklassen har [...] fortsatt utan avmattning.”⁴⁰ Man konstaterar att kommunisternas inflytande trängts tillbaka på alla fronter inom den fackliga rörelsen, och menar att detta är av yttersta vikt då ”[k]ommunisterna är väl medvetna om att det är i fackföreningarna de kan tillfoga inte bara oss utan hela den demokratiska arbetarrörelsen allvarlig skada”.⁴¹ Retoriken är skarp och talar sitt tydliga språk, kommunisterna är inte en vanlig politisk konkurrent, nej, de är ondsinta ”splittrare” som vill ”tillfoga skada”. Just att stämpla avvikande uppfattningar inom arbetarrörelsen som medvetna splittringsförsök har som Åsa Linderborg visar i *Socialdemokraterna skriver historia Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000* (Stockholm 2001) en lång tradition i socialdemokratien och bör ses som ett grepp för att stärka den interna hegemonin.⁴²

Dagarna innan invigningen - Brantingbilden formeras

Den formerande och rapporterade pressen

Som Magnus Rodell poängterar i *Det brutna svärdet*, har pressen inte bara en rapporterande roll utan också en formerande roll.⁴³ Pressen (och annan media också för den delen) är alltså med andra ord med om att skapa den bilden av händelsen som den rapporterar. Detta kan förvisso verka självklart, icke

⁴⁰ ”Jättelik medlemsökning sedan 1948 SAMMANLAGT 751.00 ORGANISERADE I SAP” *Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

⁴¹ Ibid.

⁴² Linderborg, Åsa *Socialdemokraterna skriver historia Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000* (Stockholm 2001) s. 445.

⁴³ Rodell, Magnus *Det brutna svärdet – Minne, monument och unionsupplösning* (Karlstad 2005) s.10.

desto mindre är det viktigt att komma ihåg. I fallet med Brantingmonumentet blir detta extra tydligt men också lite mer komplicerat. All press som skriver om monumentet och dess invigning är med i en kamp (medvetet eller omedvetet) om hur dessa saker ska förstås och vilken innebörd de har. Den socialdemokratiska pressen har dock här en särställning, den kommer som bekant från den avsändare som också ligger bakom monumentet och dess invigning. Därför är det rimligt, och dessutom som jag ska visa, uppenbart att man måste betrakta den socialdemokratiska pressens rapportering och skrivande som en integrerad del av socialdemokratins gestaltning och användandet av monumentet och dess invigning. Det är också rimligt att dra slutsatsen att vad den socialdemokratiska pressen skriver om monumentet i högre grad än den andra pressen är medvetet och uttänkt. Vilket vi också kommer att få se exempel på nedan.

Vid den här tiden var Socialdemokraternas huvudorgan *Morgon-Tidningen*, Tidningen grundades under namnet *Social-Demokraten* 1885, men bytte namn 1944, man hade dock kvar *Social-Demokraten* som undertitel. *Morgon-Tidningen* hade under 1952 en upplaga på 110 400 ex.⁴⁴

I *Morgon-Tidningen* dagarna innan invigningen dras riktlinjerna upp för hur och vad monumentet och invigningen ska signalera. De teman som här framkommer återkommer sedan både under själva invigningen och i rapporteringen från densamma.

Hövdingen i rörelsens centrum

Redan på fredagen den 30:e maj, fyra dagar innan invigningen börjar *Morgon-Tidningen* sin bevakning av den kommande invigningen med artikeln ”Stockholms förste fanbärare bland folket kring Branting”. Artikeln innehåller en kortfattad sammanfattning av monumentets tillkomsthistoria och berättar också att förutom Danielsson, Thorsson och Palm finns även den gamle förste fanbäraren Per August Brussel avbildad på monumentet.⁴⁵ På tidningens baksida finns också en kortfattad uppmaning till socialdemokratiska organisationer att anmäla sitt deltagande till den fanparad som planerades.⁴⁶

Dagen därpå, på lördagen den 31:a maj återfinns en stor tecknad bild av monumentet ”... sådan den på annandagen kommer att möta alla som samlas för att hylla minnet av Hjalmar Brantings livsverk

44 NLD.

45 ”Stockholms förste fanbärare bland folket kring Branting” *Morgon-Tidningen* 1952-05-30.

46 ”RÖD FANPARAD FÖR BRANTING” *Morgon-Tidningen* 1952-05-30.

för svenska arbetare, för Sveriges folk” under rubriken ”Hövdingen i rörelsens centrum”.⁴⁷ Under bilden finns en kortare text som sammankopplar Branting och monumentet med den plats, Norra Bantorget, där det uppförts. I texten finns också en blänkare för en artikel om programmet för invigningen som finns inne i tidningen. I denna artikel framförs programmet för invigningen och praktisk information om densamma.⁴⁸

Formerandet av Branting som reformist och antikommunist.

Den 1:a juni 1952, dagen innan Brantingmonumentet skulle invigas, meddelade *Morgon-Tidningens* framsida ”PARIS KOMMUNISTFÄSTE STORMAT Regeringsorder om blixattack” men också, lite längre ner i mindre teckenstorlek: ”Brantings medkämpe här: Resultat bättre än teori” samt ”Bolsjevism ej socialism, Branting-ord”.⁴⁹

Den text som inleds med rubriken ”Bolsjevism ej socialism, Branting-ord” är en kortare text som puffar för det tal av Hjalmar Branting som publiceras inne i tidningen. Texten inleds med att poängtera att: ”BRÄNNANDE AKTUELLA är de synpunkter på demokrati och socialism som återfinns i det kända inlägg av Hjalmar Branting, som MT i dag i anslutning till Eldh-monumentets avtäckning återger” och man förklarar vidare att "[v]ad som försiggår i Östeuropa är lika litet socialism som det som skedde under franska revolutionen fastslog Branting i en skarp vidräkning med bolsjevismen." Man hinner också med att förklara att "Bolsjevikerna kunde genom att driva fram de primitiva insikterna hos massan trygga sitt eget partis makt"

På sidan fyra i samma tidning återfinns man så Hjalmar Brantings tal ”DEMOKRATI eller DIKTATUR”. I anslutning till denna text finns ytterligare en mindre text som förklarar att:

Inför avtäckningen av Carl Eldhs ståtliga monument över Brantings livsgärning trycker MT

⁴⁷ ”Hövdingen i rörelsens centrum” *Morgon-Tidningen* 1952-05-31.

⁴⁸ ”Programmet för monumentinvigningen: Röd Fanborg Brantinghyllning Kongressmarsch till Bantorget” *Morgon-Tidningen* 1952-05-31.

⁴⁹ Det som låg bakom rubriken om det stormade kommunistfästet var att den franska polisen över hela Frankrike gjorde en koordinerad razzia mot det franska kommunistpartiets (PCF) lokaler, i det uttalade syftet att hitta bevis för att kommunisterna planerade en statskupp. Några sådana bevis hittades inte. ”Fästet” som åsyftas är kommunistpartiets högkvarter.

om ett av Brantings mest kända inlägg, därtill karakteristiskt för hans stil och tankevärld. Dagens läsare kommer att finna dessa synpunkter och stämningar från tiden strax efter 1:a världskriget förbluffande aktuella.⁵⁰

Brantings text som sådan är mycket riktigt en hård polemik mot den ryska revolutionen och bolsjevismen, som han bland annat beskyller för att inte vara marxister. Textvalet är uppenbarligen inte gjort av en slump. Och visst äger texten ur *Morgon-Tidningens* synvinkel aktualitet, då kampen mot kommunismen vid den här tiden ses som viktigare än kanske någonsin tidigare. Men valet av text är också väldigt betydelsebärande på så sätt att det tydligt visar ett grundläggande drag i gestaltningen av Brantingmonumentet och dess invigning. Det är knappast radikalen eller upprorsmannen Branting som framställs utan den förnuftiga och tålmodiga reformisten. Genom att välja ovan nämnda text, istället för exempelvis Brantings kändaste text: ”Varför arbetarrörelsen måste bli socialistisk” säger man alltså någonting om sig själv och hur man vill uppfattas men också om vem man ser som fiende. Vid den här tiden är tydligt att Socialdemokraterna i kommunismen ser en mycket stor fiende.

Medkämpan som åsyftas i ovannämnda rubrik är den tyska socialdemokratiske veteranen Paul Löbe. Artikeln som fortsätter på tidningens baksida baseras på en intervju med nämnda Löbe.

– Visst är den torra teorin bra, [...] men svensk socialdemokrati tycks mig vara en förebild genom det praktiska och nyktra arbete som utförts och vars frukter kan skördas av ett helt folk.⁵¹

Menar Löbe bland annat i ett uttalande som med största sannolikhet ligger till grund för artikelns rubrik. Just detta uttalande är intressantare än man först kanske kan tycka. Dels genom att det uppenbart anses såpass talande eller viktigt att det får vara underlag för rubriken, men framförallt för att det ligger helt i linje med en retorik som på många sätt präglar sättet som den svenska socialdemokratin pratar om sig själva och sin ”hövding” i samband med Brantingmonumentets invigning. Det som först verkar som blott en vanlig pragmatism har, om man begrundar det hela, en djupare betydelse. Det är ett sätt att bemöta kritik om att man reviderat, eller helt avvikit från sin ”torra teori”, marxismen. Det är också en formulering snarlik revisionismens förgrundsgestalt Eduard Bernsteins formuleringar.

⁵⁰ Branting, Hjalmar "DEMOKRATI eller DIKTATUR" *Morgon-Tidningen* 1952-06-01.

⁵¹ "Brantings medkämpe här: Resultat bättre än teori" *Morgon-Tidningen* 1952-06-01.

Även ledaren i *Morgon-Tidningen* den 1:a juni handlar om Branting. Här kan man läsa att:

Man skall minnas att när Branting lade grunden till sitt och socialdemokratins verk, skedde det i en tid, då arbetarklassen var kedjad i bojer, då motsättningarna inom nationen stod knivskarpa, då intet kunde ha varit naturligare än att den nya rörelsen blivit ett revoltens skri allenast, icke folkhemmets byggmästare.⁵²

Att Branting lyckades tygla dessa krafter och se till att Socialdemokraterna lyckades bli ett ansvarsfullt parti som sedermera skapat ett bra samhälle för alla, ses som Brantings stora gärning.⁵³

Branting, en människa...

Fokuset i "Brantings medkämpe här: Resultatet viktigare än teori" är, rubriken till trots, inriktat på Löbes personliga minnen och åsikter om Branting. Lite udda kan denna vinkling kanske te sig, men den är ett återkommande grepp och det fyller en funktion. I "*Hövdingen är fallen!*" beskriver Kurt Johansson hur de socialdemokratiska tidningarna i samband med både Brantings 50-års- och 60-årsdag uppmanade "... Brantings familj, ungdomsvänner, journalistkollegor, riksdagskamrater liksom utländska socialister och politiker att berätta minnen och personliga intryck" om Branting.⁵⁴ På så sätt skapade man en "heroiserande och intimiserande" bild av Branting.⁵⁵ Detta är precis det man gör i nämnda artikel, men inte bara där.

Även i ledaren citeras tre prominenta socialdemokrater, Zeth Höglund, Ernst Wigforss och Gustav Möller, om Branting som person, även om dessa citat är mer åt det politiska hållet. De personliga anekdoterna och uttalanden om Branting kommer återkomma flera gånger senare i undersökningen.

52 "Framtiden göms i hans verk!" *Morgon-Tidningen* 1952-06-01.

53 Ibid.

54 Johansson, Kurt "*Hövdingen är fallen!*" *Om Hjalmar Branting som politisk symbol* (Uppsala 1994) s. 44.

55 Ibid. s. 44.

... I anden förbunden med rörelsen

De ord av Gustav Möller som citeras i ledaren är: "Den svenska arbetarrörelsen kan vara sitt öde djupt tacksam att i honom ha haft sin förnämsta uppfostrare, sin politiska mästare och sin hövding." Även Höglund och Wigforss fokuserar på det stora bidrag och den karaktär Branting som ensam person givit rörelsen. Även detta tema etablerades i den socialdemokratiska retoriken långt innan Brantingmonumentet var färdigställt och väntade på invigning. I "Hövdingen är fallen!..." citerar Johannesson ett uttalande från Fredrik Ström och ett från Per Albin Hansson när man tar temat ett steg längre och menar att Branting är i anden förbunden med rörelsen.⁵⁶ Denna mysticism går väl ihop med titulerandet av Branting såsom rörelsens "hövding". Den påminner också mycket starkt om en romantiskt nationalistisk syn på en landsfader, såsom vanlig och i anden förbunden med folket men samtidigt som stående över folket såsom en levande manifestation av folkets anda. Socialdemokraterna var medvetna om detta och det finns många exempel på hur man aktivt använde idén om landsfaderskapet för att ge rörelsens legitimitet.

Ett hela folkets parti - en kontinuitet formeras

Åsa Linderborg menar i *Socialdemokraterna skriver historia* att tvärtemot vad som vanligen sägs så har socialdemokratin i egentlig mening aldrig dominerat samhället helt med sina idéer. Man har förvisso försökt att bygga en sådan hegemonisk dominans, men istället för att bryta med den rådande hegemonin i samhället har den socialdemokratiska mothegeomonin inordnats i den rådande.⁵⁷ Detta innebär i förlängningen att den socialdemokratiska politiska praktiken och den socialdemokratiska retoriken kom att anpassa sig till den rådande, i betydligt högre utsträckning än tvärtom. Övergivandet av klasskampen för klassarbete och folkhemsbygget kan ses i detta ljus. Genom skapandet av folkhemsdiskursen hade socialdemokratin "... 'bara' lyckats [...] ge den borgerliga hegemonin ett socialliberalt ansikte."⁵⁸ Samtidigt skedde inte detta utan kamp inom partiet. Det fanns hela tiden en vänster inom och utanför partiet som ville hålla fast vid socialistiska samhället som mål.

56 Johannesson, Kurt "Hövdingen är fallen!"... s.48.

57 Linderborg, Åsa *Socialdemokraterna skriver historia...* s. 439.

58 Ibid. s. 439.

I ledarartikeln poängterar man Brantings insatser i kamp mot denna vänster och konstaterar att:

Arbetarepartiet blev främst genom honom aldrig ett parti för isolerade klass- eller gruppintressen. Han använde själv tidigt [...] beteckningen ett folkparti, ett hela folkets parti då han ville karakterisera rörelsens strävan. Det är samma tanke som Per Albin Hansson sedan gav uttryck för då han talade om folkhemmet.⁵⁹

Genom att i detta sammanhang också nämna folkhemmets arkitekt Hansson så skapar man mycket medvetet en kontinuitet i partihistorien och framställer den valda vägen som den enda tänkbara. I ledarens slutord får vi ytterligare exempel på kontinuitetsformerande retorik:

Framtiden göms i hans verk! [originalets kursiv – Sista orden i en inskription på monumentets baksida min anm.] När den socialdemokratiska kongressen, nu en månghundrahövdad skara, representerande mer än tre kvarts miljon medlemmar, samlas med de sista av Internationalens stora gestalter från Hjalmar Brantings tid för att hylla arbetarledaren, fredskämpen och statsmannen, den en gång ensamme företrädaren i vårt svenska parlament för en rörelse som nu sedan två decennier innehar regeringsledningen i vårt land, klingar de orden som en fanfar, ett löfte.⁶⁰

Det konstnärliga geniet

I mitten på tidningens baksida finns under rubriken ”Bildhuggaren” en tecknad bild på Carl Eldh och under denna finns en dikt i tre verser om Carl Eldh, skriven av Hugh Scott. Man är följaktligen inte bara mån om att hylla den person monumentet avbildar utan även dess skapare. Hyllandet av Carl Eldhs konstnärliga geni såsom det görs i dikten förstärker samtidigt monumentets dignitet och storhet, vilket också självfallet även förstärker storheten hos den och det som avbildas, Branting och den svenska socialdemokratin.

⁵⁹ ”Framtiden göms i hans verk!” *Morgon-Tidningen* 1952-06-01.

⁶⁰ Ibid.

Invigning

Redogörelsen för monumentets invigning utgår först och främst från rapporteringen i *Morgon-Tidningen*, skälet är framförallt ett: det är *Morgon-Tidningen* som har den mest omfattande och ingående rapporteringen. Självfallet finns det problem med detta förhållningssätt, som delvis berörs ovan. Den socialdemokratiska pressen är som sagt inte bara rapportering utan också aktivt och medvetet formerande. Dock ska det sägas att detta problem får anses vara klart mindre när det gäller mer rena faktauppgifter, vilket har varit den föresatts som redogörelsen har utgått ifrån.

På marsch under fladdrande fanor

Den 2:a juni 1952 invigdes SAP:s nittonde partikongress i Konserthuset vid Hötorget i Stockholm. Detta var också den dag som valts för invigandet av Brantingmonumentet. Valet att lägga invigningen i samband med en partikongress föll sig sannolikt naturligt på sätt att man då genom partikongress redan samlat ett antal gäster och många dedikerade och prominenta socialdemokrater, som också kunde förära invigningen med sin närvaro. Med andra ord var det rent praktiskt ett väl valt tillfälle. Men det finns också en annan aspekt på det hela. Genom att lägga monumentinvigningen i samband med kongressen kopplar man på effektivt sätt samman den historia som monumentet och invigningen vill förmedla med det konkreta arbetet i nutiden. Minnesfirandet av Branting och den tidiga rörelsen ger legitimitet och visar på en kontinuitet mellan Brantings tids socialdemokrati och 1950-talets socialdemokrati.

Efter att kongressen på förmiddagen invigts med pompa och ståt och Erlander hållit ett långt inledningstal tågade så kongressdeltagarna på eftermiddagen till takt av musik till Norra Bantorget där en hel del folk redan samlats för invigningen av monumentet. Tåget var indelat i tre kolonner, i den första fick partiets gäster, partistyrelsen och riksdagsgruppen, i den andra gick kongressombuden och i den tredje gruppen gick övriga kongressdelegater och andra intresserade.⁶¹ Invigningen inleddes 15.30.⁶² Bredvid det av grått tyg täckta monumentet fanns en fanborg bestående av en mängd

⁶¹ "Hövdingen i rörelsens centrum" *Morgon-Tidningen* 1952-05-31.

⁶² Hövdingen och hans äreminne: program vid avtäckningen av Brantingmonumentet på Norra Bantorget måndagen den 2 juni 1952.

fackföreningsfanor samt två svenska fanor. Uppe på stenläggningen framför monumentet samlades kongressdeltagarna och andra speciellt inbjudna ståendes, längst fram satt Hjalmar Brantings familj, en rad gamla ”arbetarveteraner”, samt monumentets skapare Carl Eldh.⁶³ Genom att placera de äldre på första parkett manifesterar man tydligt den kontinuitet man vill uppvisa. Drygt två tusen människor hade samlats runtomkring.⁶⁴

Invigningen öppnades med att Stockholms arbetares blåsorkester och Spårvägmännens musikkår, under ledning av Hans Jönsson, spelade Victor Widqvists marsch "Fladdrande fanor" följt av Marseljäsen. Efter detta sjöng den 65 man starka Stockholms Arbetarsångförening under ledning av musikdirektör Bengt Eriksson en "Potpurri på äldre arbetarsånger".⁶⁵ Efter detta var det dags för invigningens huvudtalare, Socialdemokraternas partiledare tillika statsministern Tage Erlander.

Ett hävdande av rum – Erlander inleder sitt tal

Erlander började sitt tal med att koppla samman monumentets placering (på Norra Bantorget) med den man till vars ära monumentet rests. Norra Bantorget är den plats som mer än någon annan plats förknippas med socialdemokratin, och Branting är den man som ”... mer än någon annan satt sin prägel på rörelsen och som under längre tid än någon annan stått som rörelsen dominerande ledare” menar Erlander.⁶⁶ Detta är inte bara en hyllning till en bortgångna ledare, det är också ett hävdande av rum, av en plats i staden. En plats blir inte förknippad med något genom ett diktat utan genom att platsen aktivt fylls med innehåll; en plats tas i anspråk, den kan inte anvisas. För att ta ett exempel, Anna Lindhs plats, belägen på en bakgata bredvid Studentskrapan på Södermalm i Stockholm, upplevs inte ha någon som helst koppling till vare sig Anna Lindh eller den socialdemokratiska rörelsen, få vet om att platsen existerar och ännu färre vet var den är belägen. Norra Bantorget blev arbetarrörelsens

63 ”Brantings minne hedrat vid monumentavtäckning” *Arbetet* 1952-06-03,

”Verklighetssyn och rättspatos ledarens arv” *Dagens Nyheter* 1953-06-03,

”Två stora europeiska personer förenade i Brantingmonumentet” *Stockholms-Tidningen* 1952-06-03.

64 ”Brantings minne hedrat vid monumentavtäckning” *Arbetet* 1952-06-03.

65 Hövdingen och hans äreminne : program vid avtäckningen av Brantingmonumentet på Norra Bantorget måndagen den 2 juni 1952 och ”Nu står Hjalmar Branting åter hos sitt folk” *Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

66 Erlander, Tage "MANNEN och VERKET - Tal vid invigningen av Brantingmonumentet den 2 juni 1952" *Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

torg genom att arbetarrörelsen började använda torget som mötesplats för Första Maj-demonstrationer (se bild 1 och bild 2 i bilagan). Genom uppförandet av Folkets hus, och införskaffande av Carlbergiska huset ("LO-borgen") befäste man greppet om platsen genom att kontinuerligt fylla den med innehåll. Uppförandet av Brantingmonumentet på torget bör ses i samma sken. Men ett monument i sig är ingen garanti för kontroll över platsen. Rum måste hela tiden aktivt hävdas om det inte ska mistas. Detta visar Norra Bantorget av i dag om något, många förknippar nog inte torget med socialdemokratin annat än i en historisk synvinkel. När Erlander säger att Norra Bantorget är arbetarrörelsens torg, hjälper han till att det se till det (för)blir arbetarrörelsens torg.⁶⁷

Nationalhjälten och reformisten Branting – Erlanders tal fortsätter

I bit ovan diskuterades socialdemokratin förhållande till den dominerande hegemoni och dess försöka att skapa en mothegegonin. Linderborgs slutsats att socialdemokratin inordnats under den borgerliga hegemonin blir tydlig också när det gäller synen på nationen. Om arbetarrörelsen i sin barndom var mycket internationalistisk var den vid den här tiden mån om att också framhäva sig som *svensk*.

Erlander sa:

Hjalmar Branting är inte bara arbetarrörelsens man. Han tillhörde hela det svenska samhället. Den ställning som han till slut vann skulle ha gjort det naturligt om svenska medborgare utan hänsyn till partifärg hyllat honom genom ett nationalmonument.⁶⁸

Det man försöker säga med ovanstående formuleringen är att göra rörelsens intresse till ett allmänintresse, vilket är essentiell del i en hegemonisträvan. Det socialdemokratiska partiet i regeringsställning är inget inskränkt "klassparti" utan ett "folkparti" i hela folkets (och nationens tjänst), följaktligen bör Branting få den uppskattning som en nationalhjälte förtjänar.

Vidare konstaterar Erlander att Branting ägde en "... intellektuell skärpa och [...] teoretisk

⁶⁷ För en diskussion om rum och plats som begrepp i historisk forskning samt rumskapande se Rodell, Magnus

"Monumentet på gränsen Om den rumsliga vändningen och ett fredsmonument" *Scandia* 74:2 s.20.

⁶⁸ Erlander, Tage "MANNEN och VERKET..." 1952

klarhet” som ”[i]ngen har kunnat undgå”. Vilket manifesterades i att ”[t]idigare än de flesta såg han det berättigade i den marxistiska socialismens samhällskritik, men också tidigare än de flesta förstod[sic!] han marxismens begränsning[sic!] som grund för praktisk politik.” Erlander menar vidare att Branting dels blev en förmedlare av ”... den kontinentala och den engelska socialistiska diskussionen” men också att hans ”[d]ebattinlägg präglades av hans egen stil i så stor utsträckning att man vågar kalla honom en ideologisk nyskapare.” Vari detta nyskapande ligger mer konkret får vi dock inte veta. Med ”den kontinentala och den engelska socialistiska diskussionen” Erlander talar om åsyftas med största sannolikhet inte några diskussioner i största allmänhet utan mer konkret den bernsteinska revisionismen och den engelska diton från fabian society.

Det är uppenbart att Erlander här vill poängtera inte bara Brantings vishet för sakens skull, utan använda den som en intäkt för det riktiga i de ideologiska val Branting och socialdemokratin gjorde. Den marxistiska socialismen framställs som ett slags allmän samhällskritik som inte är användbar för praktiskt handlande. Marxismen används som en dekoration och en legitimitetsgivare, men för praktisk politik anses den mindre lämpad. Men om inte marxismen är den teoretiska grunden, vad är det då? Svaret är självfallet revisionismen. Det är dock intressant att Erlander uppenbarligen anstränger sig för att inte nämna detta. Inte heller försöker han framställa revisionismen som den ”äkta” marxismen, vilket var vanligt under framförallt 20-talet.

Efter denna genomgång av Brantings teoretiska och intellektuella färdigheter, poängterar Erlander att Branting inte blev socialist på rent intellektuella grunder, utan att hans naturliga rättfärdighetspatos också spelat en mycket stor roll.

Men Branting ägde inte bara ”[i]ntellektuell klarhet, formell skicklighet, social rättfärdighetslidelse [och] frihetspatos” han ägde också en mycket stor disciplin vilken möjliggjorde hans politiska verksamhet.⁶⁹ Erlander berättar sedan att Branting enligt honom innan kongressen 1891 skrivit ”... att det var viktigt att man hade ögonen riktade mot horisonten, men att man samtidigt gav akt på den mark där man vandrade.”⁷⁰ Erlander menar att Branting i detta antydde svårigheterna som uppstår för ”en rörelse, ett parti, eller en person som i sin gärning drives av viljan att nå ett framtidsmål” men också att man om man vill nå framsteg måste förstå att det långsiktiga framsteget är avhängigt hur

⁶⁹ Erlander 1952.

⁷⁰ Ibid.

man löser ”... de närmast liggande omständigheterna.”⁷¹ Erlander poängterar att ”...Brantings storhet ligger inte minst däri att han fostrade svensk arbetarrörelse till att förstå sysslandet med vardagslivets politiska småkonst kan utgöra delar av kampen för förnuftets och rättfärdighetens ideal.”⁷² Branting, som mannen som lärde den svenska arbetarklassen reformismens dygder således, temat känns igen från ledarsidan i *Morgon-Tidningen* den 1:a juni.

Erlander menar vidare att de som läser den memoarbok som Erik Palmstierna skrivit om Branting ”... får ibland en skrämmande känsla av hur mycket av hövdingens tid som åtgick till diskussioner, strider och käbbel”.⁷³ Det är talande att det som säkert av många skulle betraktas som viktiga teoretiska och organisatoriska diskussioner sammanförs under det starkt pejorativa uttrycket ”käbbel”. I ljuset av den utveckling som rörelsen togs reduceras avvikande uppfattning på detta sätt.

Erlander fortsätter: ”Men självfallet blev hos Branting aldrig taktiken ett självändamål. Det var framåtskridandet, reformen, målet som var viktiga”.⁷⁴ Förutom att den sista meningen känns som konstig svenska är det att märkas att Erlander tycks likställa framåtskridandet och reformen med målet. Bernsteins ”målet är intet vägen är allt” har nu i Erlanders tappning blivit att reformen *är* målet. Något(!) motsägelsefullt menar Erlander precis nedanför att det för Branting var en orimlighet ”[a]tt göra ställningstaganden och målsättning och politik beroende på taktiken.”⁷⁵

Erlander framhåller sedan att den historiska erfarenheten bekräftat Brantings åsikter, denna utsaga konkretiseras dock inte av Erlander. Vidare beskriver Erlander hur socialdemokratin och dess ledare följt i Brantings spår. Steg för steg, dag för dag har det blivit bättre. Vad som innebar framsteg i Brantings anda är enligt Erlander uppenbart.

Själv såg han klart, att kampen för social rättfärdighet och jämställdhet var en kamp för trygghet och en högre levnadsstandard.”⁷⁶

71 Erlander 1952.

72 Ibid.

73 Ibid.

74 Ibid.

75 Ibid.

76 ”Brantings minne hedrat vid monumentavtäckning” *Arbetet* 1952-06-03.

Erlander behandlar senare ett dilemma i den socialdemokratiska retoriken; man upphöjer ledaren och hyllar honom, men samtidigt har man grundsynen att det inte är individer utan massorna som formar historien. Erlander löser frågan inte helt utan elegans:

Den svenska arbetarrörelsen är icke en persons verk. Massornas samling kring samling socialdemokratins ideal är ett resultat av många samverkande krafter. Med detta förringar icke Hjalmar Brantings storhet. Vi hyllar honom i dag därför att han gav åt rörelsen några av de egenskaper som var väsentliga för hans egen person: verklighetssyn, frihetspatos och rättfärdighetslidelse.⁷⁷

Brantings person och rörelsens karaktär är med andra ord enligt Erlander djupt sammantvinnande, och den mystik som vi tidigare stött på återkommer här.

Erlander avslutade sitt tal med orden: "Det är i förvissningen om att vi i detta monument förenat två stora europeiska personligheter, Carl Eldh och Hjalmar Branting som jag nu bjuder tackelset falla"⁷⁸ varpå det gråa skynket som täckt statyn drogs undan. Så fick också den geniförklarade konstnären sin hyllning. Därefter återkom Arbetaresångförening och sjöng Wilhelm Peterson-Bergers "Den nya dag uppgången är". Därefter var det stadsfullmäktiges ordförande, socialdemokraten och direktören Carl Albert Anderssons tur att tala.

En god stockholmare – Stadsfullmäktiges ordförande talar

Visserligen var Branting huvudet högre än allt folket [...] men samtidigt var han ett med folket. Det var folkets drömmar han drömde och folkets förhoppningar han kämpade för, och själv skulle han i sin personliga blygsamhet aldrig ha godtagit ord som "krönt" eller "högre. Men Carl Eldh har sökt fånga en syntes av detta. Där står han, en kämpagestalt,

⁷⁷ "Brantings minne hedrat vid monumentavtäckning" *Arbetet* 1952-06-03.

⁷⁸ Ibid.

och dock ett med det folk han älskade.⁷⁹

Sade Andersson och poängterade att Branting inte bara var internationalist utan också en god stockholmare och att det var mycket lyckat att monumentet är uppfört just på Norra Bantorget mellan den plats han föddes, växte upp på och där han verkade under sitt liv. På ett närmast mystiskt sett knyter Andersson Branting till Stockholm, detta förstärks i det att han citerar Branting själv som ska ha sagt:

”Livskraften och framtidsförhoppningarna bero ytterst på att vi icke äro, vi medborgare i Stockholm, blott några hundra tusen tillfälligt sammanskakade sandkorn, utan fastmer alla inbördes förbundna med tusen band som hålla oss ihop och i vilka nätverk livets salter strömma”⁸⁰

Andersson vände sig så till Erlander och sa: "Ert partis stora gåva till Stockholm är givet minnet av en väldig folkhövding, en stor statsman men tillika en god stadens son; den är därjämte en ärestod över en mäktig folkrörelses tillblivelse och uppbyggnad."⁸¹

Sen spelade blåsorkestern Hugo Alfvéns "Sång till Stockholm". Efter detta presenterade Gustav Möller de tre internationella gästerna, Socialistiska internationalens förre sekreterare Camille Huysmans från Belgien, fransmannen Salomon Grumbach, samt tysken Paul Löbe som sen höll var sitt tal, vilka simultanöversattes till svenska.

Tre utländska gäster talar, världsmedborgaren Branting formeras

I Huysmans tal finns två spår, det första är betonandet av Branting som en stor europé och internationell gestalt. Det andra spåret är betonandet av Branting som antikommunist, även om det inte är lika tydligt som det första spåret. Huysmans menade att Branting "... varit en av de bästa symbolerna för socialistisk politik före, under och omedelbart efter det första världskriget." ⁸² Han citerade också

79 Vg. "Nu står Hjalmar Branting åter hos sitt folk" *Morgon-Tidningen* 1952-06-03

80 Ibid.

81 Ibid.

82 Ibid.

några Branting ord som riktas mot kommunismen: "Det finns ingen demokrati utan socialism och ingen socialism utan demokrati."⁸³ Huysmans menade sig vidare tro att om andra internationalen inte splittrats så skulle arbetarrörelsen i Europa ha varit stark nog att hindra det andra världskriget, och poängterade i sammanhanget att även Branting var emot "uppdelningen" av internationalen.⁸⁴ Detta är minst sagt ett rejält vågat uttalande då andra internationalen, trots vad man sagt på sin nionde kongress 1912, gjorde mycket lite eller ingenting för att stoppa det första världskriget. Detta blev som bekant också grunden till internationalens upplösning och den "uppdelning" som Huysmans så djupt beklagade.

Också Grumbach framhävde Branting som världsmedborgare. *Morgon-Tidningen* beskriver hur Grumbach "... talade med stigande kraft och livfulla gester" och bland annat sa: "Detta konstverk tillhör inte bara Stockholm, inte bara Sverige, det tillhör den internationella arbetarrörelsen. Branting var ej bara svensk, ej bara europé, han var världsmedborgare, och det språk han talade förstods av alla, ty han talade socialismens språk."⁸⁵ Han var mycket belåten med monumentets utformning och "ropade"[sic!]: "Se där, [...] där är han, mitt i sin stora familj, sitt folk! Där finns unga och gamla, män och kvinnor där finns trötthet och bekymmer men också hopp och förståelse för Brantings budskap."⁸⁶

Löbe, som var siste talare sa bland annat att: "[s]venskarna har genom denna ärestod återbetalat något av det de är skyldiga den store gestalten Branting."

Invigningen avslutades sedan med att de närvarande tillsammans sjöng socialdemokraternas sång framför andra, "Arbetets söner".

På kvällen anordnade Socialdemokraternas Partistyrelse en bankett på restaurang Hasselbacken på Djurgården. På banketten närvarade de digniteter och specialinbjudna gäster som också varit med på monumentinvigningen.⁸⁷ Banketten inleddes med att Tage Erlander höll ett hälsningstal, där han å sin rörelses vägnar tackade Eldh för den insats han gjort för monumentet.⁸⁸ Därefter var det Eldhs tur att tala, djupt rörd sade han: "Jag har skapat mitt verk i kärlek därför kommer det att leva"⁸⁹, han berättade

83 Vg. "Nu står Hjalmar Branting åter hos sitt folk" *Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

84 Ibid.

85 Ibid.

86 Ibid.

87 "Eldh hyllades av kongressen" *Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

88 Ibid.

89 Erlander, Tage *Dagböcker 1952* (Hedemora 2002) "1379; tisdag 3/6 1952 kl.8.50" s. 97-98.

också ”... på sitt lågmälda försynta sätt [om] den glädje arbetet med monumentet gett honom.⁹⁰ Efter detta var det dags för Brantings son, tillika partistyrelsemedlemmen Georg Branting att på familjens vägnar framför sitt tack, vilket han gjorde på ett sätt som Erlander betraktade som ”storartat”.⁹¹ Siste talare var Morgan Philipps generalsekreterare för Socialistiska Internationalen, som bland annat pratade om ett framtida samhälle där ”... där vi skall få syssla med det som vi lockas till av kärleken”. Philipps tal, var trots att han inte förstod svenska, kompletterade enligt Erlander Eldhs och Georg Brantings tal mycket väl.⁹²

90 "Eldh hyllades av kongressen" *Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

91 Erlander, Tage *Dagböcker 1952* s. 97-98.

92 Ibid. s. 97-98.

Dagspressens rapportering från invigningen

Invigningen i den socialdemokratiska pressen

Socialdemokratin och Branting - en kontinuerlig framgångssaga

I både *Arbetet* och *Morgontidningen* kopplas monumentinvigningen mycket tydligt till partiet och dess framsteg i samtiden. Man använder sålunda monumentinvigningen i en bild där man vill visa sig ha total kontroll inte bara över nuet utan också över framtiden och inte minst historien. Dåtidens kamp ger legitimitet åt nutidens rörelse. Huvudrubriken på Arbetets framsida den 3 juni är ”Arbetarepartiet räknar 3 kvarts miljoner medlemmar”, ett framgångsmeddelande det inte går att ta miste på. Precis under finns tre stora bilder, längst till vänster en bild från det främsta ledet på invigningen där man ser Brantings dotter Sonja Branting Westerståhl med Brantings sonson i knäet. Så inordnas den Brantingska familjens biologiska kontinuitet i partiets kontinuitet. Till vänster finns en bild på den danske socialdemokratiska veteranen och före detta statsministern Hans Hedtoft som sitter bredvid den kända svenska socialdemokraten Hulda Flood som håller upp ett paraply över de båda. (Dessa två bilder återfinns också bredvid varandra i *Morgon-Tidningen* inne i tidningen) I mitten mellan dessa båda bilder finns en bild på publiken vid invigningen, bilden är tagen så att det är *massan* som är i förgrunden, monumentets syns visserligen men i bakgrunden, huvudfokus ligger på massan som är bortvänd från kameran och riktar sina bilder målmedvetet framåt mot monumentet. Under detta finns rubrikerna ”Brantings minne hyllat vid monumentavtäckning” och ”Enastående framgångar noterade vid partikongressens öppnande” mitt emellan dessa båda artiklar finns också en bild på delegaterna på sina platser under kongressen. Tillsammans signalerar denna framsida väldigt tydligt framgång och *storhet*. Varje bild och rubrik och fyller sin funktion och ger mening åt helheten. Det är en framsida från en tidning som tillhör en rörelse som har eller åtminstone vill visa på en enorm självsäkerhet.

I *Arbetets* artikel om invigningen är kontinuiteten ett viktigt tema, det poängteras redan i ingressen där man om invigningens tal sade: "... där greps tillbaka i tiden till arbetarrörelsen kampår och genombrottsepok, men blickades också framåt mot kommande uppgifter.”⁹³ Intressant här är att man

93 ”Brantings minne hedrat vid monumentavtäckning” *Arbetet* 1952-06-03.

verkar mena att ”kampären” med andra ord kampen är något som tillhör det förflutna, följdaktligt måste man anse sig i stort sett ha uppnått det man ville uppnå. Kontinuitetstemat återkommer vidare i det att man poängterar de många äldre gäster som satt på första parkett under invigningen, här och på många andra ställen bär i artikeln i *Arbetet* stora likheter med artikeln i *Morgon-Tidningen*. Huvuddelen av artikeln i *Arbetet* är citat ur Erlanders invigningstal. Uppenbarligen tyckte man att det är mycket viktigt att föra ut vad partiets ledare ville förmedla.

Morgon-Tidningen pryder sitt omslag med en stor bild på monumentinvigningen. (Se bild 6 i bilagan) Monumentet tar upp en stor del av bilden som är tagen på ett avstånd av runt tio meter men bilden är tagen i vinkel så att talaren i talarstolen och fanborgen också får plats i bilden. Precis framför monumentet ser man arbetarsångarna i sina studentmössor. Under bilden finns överrubriken ”NY STOR REFORMOFFENSIV VÄNTAR”, under denna finns rubrikerna ”Beslutsamhet och styrka präglade partikongressen” och ”Nu står Hjalmar Barnting åter bland sitt folk” med tillhörande artiklar. *Morgon-Tidningens* framsida kopplar likt *Arbetet* monumentet med nutiden i en strävan av att visa på kontinuitet. Den påminner mycket om *Arbetets* framsida även om *Arbetet* tagit det hela ett steg längre.

Morgon-Tidningens bevakning av monumentinvigningen är mycket omfattande. Förutom de artiklar, som publicerades dagarna innan monumentinvigningen, publicerar man hela åtta artiklar av varierande längd med anknytning till monumentinvigningen den 3:e juni. Utöver detta publicerar man också tre långa artiklar om kongressen och dess öppnande.

Branting som person

Ett exempel på det som nämnts ovan om att genom personliga anekdoter och åsikter om Branting skapa en på samma gång heroiserande som intim bild av ”hövdingen” är artikeln ”Det var som han själv levande hade stigit fram”, även om det i denna artikel sker i mindre mån än på andra ställen. Artikeln refererar ett samtal mellan en okänd journalist och en av talarna på invigningen, Salomon Grumbach. Den anonyma artikelförfattaren är uppenbart imponerad av Grumbach och beskriver honom sålunda: ”När han talar smattrar orden som jättedroppar mot metall, de väller fram i kaskader, medan ögonen bakom de hornbågade brillorna skjuter blixtrar och händer och fingrar ackompanjerar de åsikter han så helhjärtat hyllar.”⁹⁴ Artikelförfattaren hyllar och upphöjer Grumbach, som i sin tur hyllar Branting. Att

94 ”Det var som om han själv levande stigit fram” *Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

framställa Grumbach positivt blir på så sätt också att ge legitimitet och styrka åt densammes åsikter om Branting. Rubriken i artikeln syftar på ett uttalande av den med monumentets utformning mycket nöjde Grumbach. Genom att prata om monumentet såsom levande, är han också med om att förstärka monumentets vikt och dess koppling till den verkliga personen Branting. Genom att kalla monumentet levande hjälper han till att ”gjuta liv” i monumentet såsom en manifestation av Branting och rörelsens anda. ”En människa som i likhet är så genomtänd av frihetens idé kan inte ens tiden rå på” säger Grumbach och syftar på Branting.⁹⁵ Varpå han tar upp ett annat viktigt tema kring monumentinvigningen när han börjar diskutera de problem de franska socialisterna ställs inför. Grumbach menar att problemet med kommunismen är mycket stort i Frankrike och beklagar att ”... kommunisterna har tillskansat sig hela apparaten” i fackföreningarna.⁹⁶

Nytt på Norra Bantorget

I *Morgon-Tidningen* finns också en annons (se bild 9 i bilagan). Annonseren gör reklam för klädbutiken Carl Behrn som ligger vid Norra Bantorget, annonsen innehåller förutom en närbild från ett av butikens skyltfönster, flera tecknande mannekänger och – en stiliserad bild av Brantingmonumentet. Annonssmakarna söker sannolikt dra nytta av uppmärksamheten kring invigningen och monumentet för att ge uppmärksamhet åt butiken. Man använder monumentet som en ikon som får symbolisera en geografisk plats som butiken ligger i anslutning till. Annonssmakarna blir på så sätt delskapande i monumentets betydelse i det offentliga och man bidrar också till att monumentets betydelse förstärks (om än i lite skala).⁹⁷ Det är heller ingen slump att det är just i *Morgon-Tidningen* som annonsen införts, här torde den publik som är mest positiv till monumentet ha funnits.

Övertygelse och rättskänsla

Den socialdemokratiska kvällstidningen *Aftontidningens* rapportering från invigningen är lite

⁹⁵ ”Det var som om han själv levande stigit fram ”*Morgon-Tidningen* 1952-06-03.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ För en djupare diskussion om reklam utformad i samband med en annan monumentinvigning i samma tid se: Rodell, Magnus *Det brutna svärdet – Minne, monument och unionsupplösning* (Karlstad 2005) s.37-39.

annorlunda (se bild 7 i bilagan). Det är en helsida där bilderna dominerar totalt. Under en stor bild från invigningen (förövrigt samma bild som bilden i mitten på Arbetets framsida från samma dag) finns rubriken: "ÖVERTYGELSE och RÄTTSKÄNSLA ledde Hjalmar Branting till socialismen" under denna finns en mindre rubrik som lyder: "Brantingmonumentet internationell symbol", varunder ett antal kortare citat från invigningens talare står uppräddade. På vardera sidan om dessa citat återfinns fyra bilder på digniteter som närvarade. På vänster sida under rubriken "Brantings generation" finns bilder på Huymans, Möller, Grumbach och Löbe. På höger sida med rubriken "Dagens generation" är bilderna på Erlander, Ollenhauer, Jerstedt (från radiotjänst) och Schistedt (kongressordförande).

Om *Aftontidningens* rapportering är ordfattig så är den dock inte fattig på innehåll.

Kontinuitetstemat är här ytterst tydligt. Med det tydliga bildspråket och de få men väl valda ord som används blir budskapet mer känsloladdat än intellektuellt något som passar en kvällstidnings profil och det är antagligen därför man valt att utforma rapporteringen som man har gjort.

Invigningen i annan dagspress

Som nämnts ovan var socialdemokratins egna idéer aldrig totalt dominerande i samhället, socialdemokratins försök till mothegemoni blev snart inkorporerat i den överordnade borgerliga hegemonin. Men när man läser delar av rapporteringen kring invigningen i borgerlig press så framstår den som mycket, mycket, positiv, för att inte säga rent hyllande. Hur går då detta ihop?

Linderborg beskriver i *Socialdemokraterna skriver historia* hur borgerligheten var tvungen att anpassa sig – och framför allt förhålla sig – till arbetarrörelsens politiska inflytande när det väl var ett faktum. Ett förhållningssätt som var vanligt var att erkänna socialdemokratins stora värv i skapande av ett gott samhälle, för att samtidigt poängtera att detta endast kunde åstadkommas genom den ”ansvarstagande” (vissa skulle säga högerlinje) som socialdemokratin tog. Så kunde man hålla vakt gentemot den vänstern utanför och inne i socialdemokratin i det att man gav eldunderstöd till de krafter inom partiet som stod för den ”ansvarstagande” politiken.⁹⁸ I synnerhet i perioder av stort upplevt hot, som under andra

98 Linderborg s. 439.

världskriget eller vid den här tiden när kalla kriget var som hetast, var detta en välbeprövad och vida använd praktik. Hyllandet av själva symbolen för socialdemokratins "ansvarsfulla" vändning, mottages som vi ska se, mycket positivt. Detta är något som måste förstås i kontext av ovanstående.

Med ord från talarna

I *Stockholms-Tidningen* som vid den här tiden var liberal ges invigningen relativt lite utrymme. Invigningen delar plats med mycket annat på framsidan. Inte desto mindre får man plats med en större bild längst ner på tidningens framsida. Ovanför denna finns början på en artikel med titeln "Brantings äreminne internationell egendom", denna artikel fortsätter senare på tidningens baksida under rubriken "Två stora europeiska personer förenade i Brantingmonumentet". *Stockholms-Tidningens* rapportering är genomgående mycket positiv. När artikelförfattaren ska beskriva invigningen, monumentet och Branting som person använder författaren påfallande ofta formuleringar som är snarlika omskrivningar av vad talarna sade under invigningen. Så är exempelvis fallet med artikelns båda huvudrubriker, som *Nota Bene*, inte är citat. Rubriken på framsidan torde kunna härledas till följande uttalande av Grumbach som också citeras i artikeln: "Detta konstverk tillhör inte bara Stockholm och Sverige, det tillhör oss alla i den internationella arbetarrörelsen".⁹⁹ Den andra huvudrubriken är nästan ordagrant ett citat från Erlanders slutord i sitt tal (som även citerats ovan): "Det är i förvissningen om att vi i detta monument förenat två stora europeiska personligheter, Carl Eldh och Hjalmar Branting som jag nu bjuder täckelset falla".¹⁰⁰ Det socialdemokratiska partiet och dess vänner har som synes verkligen lyckats forma rapporteringen i *Stockholms-Tidningen*. Kritiska ansatser saknas helt.

Rapport från en folkhyllning

Även *Dagens Nyheter* toppar, liksom *Arbetet* sin framsida med tre bilder från invigningen, en större i mitten och två mindre på vardera sidan om denna. Längst till vänster finns en bild på Camille Huysmans i talarstolen inramad av röda fanor och med monumentet i bakgrunden. Bilden i mitten visar

⁹⁹ "Brantings äreminne internationell egendom" *Stockholms-Tidningen* 1952-06-03.

¹⁰⁰ Erlander 1952.

invigningen från en sådan vinkel att fanborgen vid monumentets sida är i bildens mitt, dominerande i bilden är annars monumentet och folkhavet framför detsamma. Bilden till vänster visar Brantings dotter Sonja Branting-Westerståhl leendes i samspråk med Grumbach. På bilden i mitten är en textruta insatt med texten "FOLKHYLLNING TILL BRANTING". Under dessa bilder finns inledningen till två artiklar om invigningen. *Dagens Nyheter* står i sin framsidekomposition inte *Arbetet* långt efter. Förutom att det är lika i utformning så målar båda också upp en bild av monumentinvigningen som en mycket viktig händelse, vilket i förlängningen innebär att de som ligger bakom invigningen är mycket viktiga. Intressant är också texten i textrutan på mitten bilden, *Dagens Nyheter* instämmer genom denna i den socialdemokratiska retoriken att Branting inte bara var en hjälte för den socialdemokratiska rörelsen, utan också för *hela* det svenska *folket*.

Dagens Nyheter rapportering består av tre artiklar med lite olika ingångar. I artikeln "Verklighetssyn och rättspatos ledarens arv" är i huvudsak ett refererat över invigningen och kongressens första dag. Detta hindrar dock inte att en del politiska värderingar kommer fram. Dessa är uteslutande av positiv för att inte säga hyllande natur. Ett tydligt exempel på detta är artikelns ingress:

Fanfladder, reformpatos och folkfest, de motiven fanns både i och kring Hjalmar Branting-monumentet i avtäckningsögonblicket på måndagseftermiddagen. Den muromgivna monumentplatsen på Norra Bantorget omgavs av en andra mur av skädelystna stockholmare - drygt ett par tusen - som lyssnad till de mångspråkiga hyllningarna till den store arbetarhövdingen och än större statsmannen, svensken och europén¹⁰¹

Det får, trots allt, ses som en smula anmärkningsvärt att en uttalad liberal tidning så tydligt applåderar ett framträdande av vad som partipolitiskt hänseende ändå är dess motståndare.

I artikeln "Profetiskt Brantingtal blev citerat" intervjuas Huysmans, Grumbach och Alice Bacon (mångårig labourmedlem och kongressgäst), både om sin relation till Branting, men också om mer dagspolitiska händelser. Det huvudsakliga innehållet består av en rad anekdoter från Huysmans. Här återfinner vi ytterligare en gång metoden att låta bemärkta personer berätta personliga minnen om Branting. Vad som är intressant i det här fallet är att det inte sker i den socialdemokratiska pressen utan i liberala *Dagens Nyheter*.

Den tredje artikeln "Monumentet över Branting" är en recension av monumentet som

101 "Verklighetssyn och rättspatos ledarens arv" *Dagens Nyheter* 1952-06-03

konstverk betraktat. Skribenten Yngve Berg är generellt mycket positiv i sitt omdöme över monumentet. Berg menar att man "känner att han[Eldh] varit starkt personligt engagerad i detta monument" något som beror på att "Eldh kommer själv från en fattig arbetarmiljö" och att "[h]an har haft många vänner inom arbetarrörelsen".¹⁰² Här poängteras sålunda, likt i Ragnar Hoppes artikel i *Social-Demokraten* som nämnts ovan, Eldhs naturliga koppling till den konstnärliga uppgift som monumentet utgjorde. Det enda Berg inte tycks vara nöjd med i monumentet är dess placering. Han skriver:

Att Brantingmonumentet hör hemma i Norra Bantorgets miljö är uppenbart, men så som det nu är placerat på sin bastionliknande grund och med stort avstånd till husfasaden bakom - auditoriumkomplexets - förefaller det mig mindre än jag hade väntat. Hade det inte varit naturligare att vända det åt motsatt håll, mot söder?¹⁰³

Ett otidsenligt monument

Också i Aftonbladet ifrågasätts verkets placering. Artikeln "Brantingmonumentet" av Kurt Bergengren avslutas med följande mening: "Kan det förresten vara möjligt att monumentets nuvarande placering inte är den bästa tänkbara?"¹⁰⁴ Men tillskillnad från i Bergs artikel i *Dagens Nyheter* så ingår ovanstående kritik i ett bredare, relativt kritiskt, resonemang som löper genom hela artikeln.

Bergengren är tudelad till verkets utformning. Han menar att den "... konstnärliga utformningen [är] otidsenlig" och säger vidare att "[d]e senaste decennierna har inte varit särskilt gynnsamma för den idealitet som reser äreminnen i brons, tvärtom torde den unga generationen förhålla sig [...] kallsinnig inför sådana stoder" och att "[v]i har [...] sett tillräckligt många avskräckande exempel på socialrealistiska äreminnen över politiker för att helt kunna avhålla oss från jämförelser som riskerar att bli besvärande".¹⁰⁵ Men samtidigt blir monumentet "... i det genuina sammanhanget med ett stort förgånget [den tidiga arbetarrörelsens kamp]" ett levande verk som "... ställs i särklass bland

102 Berg, Yngve "Monumentet över Branting" *Dagens Nyheter* 1952-06-03.

103 Ibid.

104 Bergengren, Kurt "Brantingmonumentet" *Aftonbladet* 1952-06-03.

105 Ibid.

äreminnen."¹⁰⁶ Detta kanske verkar konstigt men kan få sin förklaring av att Bergengren menar att:

...Brantingmonumentet som konstverk knappast kan bedömas rättvist ifall vi tar det för vad det officiellt utges vara: en hyllning från våra dagars arbetarrörelse till den store nydanaren Hjalmar Branting och därmed ett konstnärligt uttryck för vår tid.¹⁰⁷

Det otidsenliga har sin med andra ord sin orsak och fyller sin funktion. Likt både Hoppe och Berg, framhäver Bergengren Eldhs koppling till arbetarklassen och arbetarrörelsen. Men om detta framhävande i Hoppes fall handlar om att skapa legitimitet så handlar det i Bergs fall och i synnerhet i Bergengrens fall om en analytisk ingång för bedömning av monumentet. Bergengren menar att verket blir naturligt och förståeligt om man ser det som:

... framsprunget ur den brandröda sociala medvetenhet som besjälade Konstnärsförbundets män för femtio år sen, det är i sig självt det autentiska uttrycket för ett ärorikt avsnitt i arbetarrörelsens historia, en tid då kampen för frihet och rättvisa stod som hårdast och då segern var viss med dess lyckliga formgivning i rättsamhället först och främst berodde på klokheten och försiktigheten hos en enda man. Det är detta betydelsefulla skede som monumentet gestaltar. Inte såsom ett äreminne efteråt utan som ett dokument från en som var med: sonen till en gruvsmed i Dannemora, en konstnär som gjorde sina parisiska läroår i Dreyfusaffärens skugga och var kamrat med de målare som till tonerna av Internationalen marscherade under egen fana ut till gärdet och vilka alla var Hjalmar Brantings vänner.¹⁰⁸

Likt i tidigare redovisade citat på samma tema så ter sig Eldhs kopplingar till rörelsen inte överdrivet starka. Bergengrens ton är jämförelsevis kritisk, men det är, *Nota Bene*, inte en politisk kritik på något sett utan en rent estetisk kritik.

Annat då i kommunistiska *Ny Dag*, vars rapportering också är kritisk, men här handlar det om en explicit politisk kritik.

106 Bergengren, Kurt "Brantingmonumentet" *Aftonbladet* 1952-06-03.

107 Ibid.

108 Ibid.

Ett eko från graven?

På framsidan av *Ny Dag* finns en bild på invigningen och en puff för artikeln "Brantingmonumentet högtidligt invigt" inne i tidningen. I artikelns ingress konstateras att "den yttre ramen" runt invigningen var pampig och storslagen, men man konstaterar sen att

... den rätta stämningen fick man inte fram. Klyftan mellan genombrottsårens kamp och dagens dagtingan mellan hövdingen på monumentet, hövding trots reformistisk begränsning och den sista efterföljaren på partiledarposten är alltför markant. Statsministerns tal blev framför allt också ett försök att framhäva revisionisten Branting, han som enligt Erlander "förstod marxismens begränsning som grund för praktisk politik".

109

Vidare refereras Anderssons tal och artikeln avslutas med att kommentera de utländska gästernas tal med: "Det kan inte hjälpas. Det blev något av ett eko från graven och en påminnelse om att socialdemokratin som internationell rörelse mals sönder därför att den svek marxismen och förrådde arbetarklassens kamp för fred och socialism."¹¹⁰

Ny Dags rapportering från monumentinvigningen är i allra högsta grad politisk. Något förvånande med tanke på Brantings historiska värv, så framställer man ändå honom som en förebild och någon värd att hylla. Man målar upp en relativt positiv Brantingbild som får konstruera mot det som man ser som tidens socialdemokratiska urartning. Branting framställs som kämpe, medan Erlander benämns som "dagtingare".¹¹¹ Detta visar om något hur starkt befäst bilden av Branting som en stor man och hövding var vid den här tiden.

... eller en stämning från kampårens förflutna?

Den syndikalistiska tidningen *Arbetaren* är betydligt mer positiv än *Ny Dag*. På framsidan inleds rapporteringen med en stor bild på invigningen och början på en artikel med titeln: "Hyllning till 'den

109 "Brantingmonumentet högtidligt invigt" *Ny Dag* 1952-06-03.

110 Ibid.

111 Ibid.

store europén' när Branting-monumentet avtäcktes". Artikeln fortsätter sedan inne i tidningen. Tonen i *Arbetaren* är i stor utsträckning rent refererande, man beskriver invigningen och återger passager ur talarnas tal helt utan kommentar. Vid vissa tillfällen skriver artikelförfattaren Maurice mer medryckande och med en ton som är i det närmast hyllande. Maurice menar till exempel att "... klangerna ur Marseljäsen och gamla arbetarsånger frambesvärjde en stämning ur kampårens förflutna".¹¹² Man är också positiv till monumentets utformning: "Dukarna gled av och åter stod Branting där mitt bland folket, nu i ljusbrun brons med de stora yviga mustascherna och i den kraftfulla karakteristiska talarposen mitt i ett levande myller av figurer."¹¹³ Ett citat som inte kan ses som annat än som en hyllning av monumentets formgivning.

Ett enkelt referat och en total tystnad

Även i moderata *Svenska Dagbladet* är rapporteringen genomgående avskalad och refererande. Men här saknas också den medryckande och hyllande ton som i bland bubblar upp i artikeln i *Arbetaren*. Tillskillnad från de andra undersökta tidningarna (undantaget kvällstidningarna) har *Svenska Dagbladet* inget om monumentinvigningen på framsidan. En kortare artikel om monumentinvigningen med bild återfinns inne i tidningen på sidan fyra. Att *Svenska Dagbladet* tillägnar invigningen relativt lite plats är anmärkningsvärt med tanke på hur mycket plats man gav monumentförslagans färdigställande. Även den mycket neutrala tonen skiljer *Svenska Dagbladet* från de andra undersökta tidningarna, med undantag i viss mån för *Arbetaren*

Expressen slutligen, utmärker genom att inte med ett enda ord nämna monumentet eller dess invigning, varken innan eller efter. Detta kan anses rejält märkligt med tanke på hur mycket plats invigningen ges i andra tidningar.

112 Maurice "Hyllning till "den store europén" när Branting-monumentet avtäcktes" *Arbetaren* 1952-06-03.

113 Ibid.

Sammanfattning

I början av 1920-talet fanns inom arbetarrörelsen planer på att uppföra ett Arbetarnas fredsmonument på Norra Bantorget. Även om statyn på monumentet blev gjuten kom monumentet som helhet aldrig att uppföras.

1928 tog Socialdemokraterna beslut om att uppföra ett monument över Hjalmar Branting som avlidit tre år tidigare. Det skulle dock dröja ända till 1935 innan det hände något i ärendet. Då publicerades ett upprop för en riksinsamling för monumentet. Partistyrelsen hade efter att ha sett ett antal skisser från olika konstnärer tidigare beslutat att uppdraget att utforma monumentet skulle gå till den mycket erkända skulptören Carl Eldh. 1942 kunde så Eldh presentera förlagan till monumentet huggen i gips. Monumentets utformning omskrevs i samband med detta i mycket positiva ordalag i tidningarna *Svenska Dagbladet* och *Morgon-Tidningen*. På grund av kriget och den råvarubrist det förde med sig fick monumentets färdigställande vänta. Monumentförlagan placerades under tiden i skyddsrum.

I maj 1952 stod så monumentet färdigt på Norra Bantorget och invigningen den 2:a juni började närma sig. I *Morgon-Tidningen* laddar man upp inför invigningen flera dagar innan, med en rad olika artiklar. I dessa artiklar formeras den bild av Branting som socialdemokratin vill framhäva i samband med invigningen. Det är den tålmodiga reformisten och antikommunisten Branting som framhävs, ”hövdingen” som var ett med folket och verkade för att Socialdemokraterna skulle se bortanför klassgränser och bli ett hela folkets parti. Man är också noggrann med att poängtera kontinuiteten mellan socialdemokratin under Brantings tid och socialdemokratin i den egna nutiden.

Invigningen hölls i samband med öppnande av SAP:s nittonde partikongress som hölls i Konserthuset. Kongressdeltagarna samt andra specialinbjudna gäster tågade från kongressen till torget där man tog plats på stenplanen framför monumentet, runtomkring hade en större folkmassa på runt 2000 personer samlats. Vid invigningen hölls tal av den socialdemokratiska partiordföranden och statsministern Tage Erlander, Stockholms stadsfullmäktiges ordförande Carl Albert Andersson samt av tre internationella gäster: Camille Huysmans från Belgien, fransmannen Salomon Grumbach, samt tysken Paul Löbe. Varvat med talen framfördes musik och sång av Spårvägmännens musikkår och Stockholms Arbetaresångförening.

I sitt tal framhäver Erlander Branting som både en nationell och internationell man av stora mått, han lägger också mycket vikt vid Branting som tålmodig reformist. Han knyter också starkt an Branting och den socialdemokratiska rörelsen till den plats där monumentet uppförts. Det sistnämnda poängterar även näste talare, Andersson. Andersson poängterar vidare att Branting inte bara var en stor svensk och en stor internationalist utan också en god stockholmare. När de tre utländska gästerna talar ligger fokus av naturliga skäl på Brantings internationella prestationer.

I den socialdemokratiska pressens rapportering återfinns flera teman som formulerats dagarna innan i invigningen i *Morgon-Tidningen*. Man lägger stor vikt vid att framhäva kontinuitet och man använder den legitimitet som denna för med sig för att lyfta nutida framgångar och politiska frågor. Man fokuserar också mycket på "hövdingen" som person, såsom förbunden med sitt folk.

I *Dagens Nyheter* och *Stockholms-Tidningen* är man väldigt positiv och hyllande i tonen i sin rapportering från invigningen. *Svenska Dagbladet* och *Arbetaren* är generellt väldigt neutrala i sin ton, även om *Arbetaren* på sina ställen har drag av hyllande ton. *Aftonbladet* ägnar monumentet en hel estetisk kritik men håller sig annars relativt neutral. *Ny Dag* särskiljer sig genom att vara genomgående kritisk ur politisk synvinkel.

Käll- och litteraturförteckning

Arkivmaterial

Protokoll vid extra sammanträde med Socialdemokratiska partistyrelsen 6 febr. 1935.

Socialdemokratiska partistyrelsens berättelse för år 1935

Socialdemokratiska partistyrelsens berättelse för år 1952

Socialdemokratiska partiet Räkenskaper Insamling till Brantingmonumentet Kassbok 1 (avser tiden 20/2 – 27/4 1935)

Kassabok 2 (avser tiden 29/4 1935 – 26/5 1937)

Avtal mellan Stockholms stads sjukhusdirektion och Socialdemokratiska Partistyrelsen angående förvaring inom

Södersjukhuset av gipsmodell till professor Carl Eldhs staty över Hjalmar Branting – Socialdemokratiska partistyrelsens arkiv

Protokoll från Sveriges Socialdemokratiska Arbetarepartis trettonde kongress i Stockholm den 3-9 juni 1928

Samtida dagstidningsartiklar

"Brantings minne hedrat vid monumentavtäckning" *Arbetet* 1952-06-03

Bergengren, Kurt "Brantingmonumentet" *Aftonbladet* 1952-06-03

Maurice "Hyllning till "den store europén" när Branting-monumentet avtäcktes" *Arbetaren* 1952-06-03

"Eldh hyllades av kongressen" *Morgon-Tidningen* 1952-06-03

Erlander, Tage "MANNEN och VERKET - Tal vid invigningen av Brantingmonumentet den 2 juni 1952"

Morgon-Tidningen 1952-06-03

"Brantingmonumentet högtidligt invigt" *Ny Dag* 1952-06-03

Branting, Hjalmar "DEMOKRATI eller DIKTATUR" *Morgon-Tidningen* 1952-06-01

Berg, Yngve "Monumentet över Branting" *Dagens Nyheter* 1952-06-03

Bergman, Folke "För Eldh gjorde man det omöjliga" *Dagens Nyheter* 1954-01-27

Hoppe, Ragnar "CARL ELDS monument över Hjalmar Branting" *Social-Demokraten* 1942-07-26

"Verklighetssyn och rättspatos ledarens arv" *Dagens Nyheter* 1952-06-03

Perpetua "Profetiskt Brantingtal blev citerat" *Dagens Nyheter* 1952-06-03

"Två stora europeiska personer förenade i Brantingmonumentet" *Stockholms-Tidningen* 1952-06-03

"Brantingmonumentet avtäckt" *Svenska Dagbladet* 1952-06-03

"BRANTINGMONUMENTET FÄRDIGT" *Svenska Dagbladet* 1942-07-26

"Brantings medkämpe här: Resultat bättre än teori" *Morgon-Tidningen* 1952-06-01

"Stockholms förste fanbärare bland folket kring Branting" *Morgon-Tidningen* 1952-05-30

"RÖD FANPARAD FÖR BRANTING" *Morgon-Tidningen* 1952-05-30

"Hövdingen i rörelsens centrum" *Morgon-Tidningen* 1952-05-31

"Programmet för monumentinvigningen: Röd Fanborg Brantinghyllning Kongressmarsch till Bantorget" *Morgon-Tidningen*

1952-05-31

”Bolsjevism ej socialism, Branting-ord” *Morgon-Tidningen* 1952-06-01

”Framtiden göms i hans verk!” *Morgon-Tidningen* 1952-06-01

”Det var som om han själv levande stigit fram” *Morgon-Tidningen* 1952-06-03

”Jättelik medlemsökning sedan 1948 SAMMANLAGT 751.00 ORGANISERADE I SAP” *Morgon-Tidningen* 1952-06-03

Vg. ”Nu står Hjalmar Branting åter hos sitt folk” *Morgon-Tidningen* 1952-06-03

Opublicerade akademiska uppsatser

Olofsson, Karin *Två arbetarmonument* Uppsala Universitet 2001

Siljebo, Lena *Brantingmonumentet* Umeå Universitet 1995

Böcker

Asplund, Karl *Carl Eldh* (Stockholm 1943)

Bäckström, Knut *Arbetarrörelsen i Sverige 1 Den svenska arbetarrörelsens uppkomst och förening med socialismen* (Stockholm 1971)

Bäckström, Knut *Arbetarrörelsen i Sverige 2 Den politiska arbetarrörelsens sprängning och ett nytt revolutionärt arbetarpartis uppkomst* (Stockholm 1971)

Ellenius, Allan *Den offentliga konsten och ideologierna: studier över verk från 1800- och 1900-talen* (Stockholm 1971)

Erlander, Tage *Dagböcker 1952*(Utgivna av Sven Erlander) (Hedemora 2002)

Johannesson, Kurt *”Hövdingen är fallen!” Om Hjalmar Branting som politisk symbol* (Uppsala 1994)

Linderborg, Åsa *Socialdemokraterna skriver historia Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000* (Stockholm 2001)

Rodell, Magnus *Det brutna svärdet – Minne, monument och unionsupplösning* (Karlstad 2005)

Sundvik, Ivan *Branting eller Palm?* (Stockholm 1981)

Åman, Anders *Arkitektur och ideologi i Stalintidens Östeuropa Ur det kalla krigets historia* (Stockholm 1987)

Tidskriftsartiklar

Rodell, Magnus ”Monumentet på gränsen Om den rumsliga vändningen och ett fredsmonument” *Scandia* 74:2

Databaser

Nya Lundstedt Dagstidningar

<http://www.kb.se/soka/tidningar-och-tidskrifter/Nya-Lundstedt-tidningar>

Internetkällor

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____32065.aspx hämtat: 01.11.2012